

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВНИЧИХ НАУК

Кафедра приватного права

Магістерська робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В
УКРАЇНІ»**

«THE LEGAL REGULATION OF SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE»

Виконав: студент 2-го року навчання,

Спеціальності

081 Право

Дубіцький Максим Валерійович

Керівник: Яцкевич І. І.

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри приватного права

Рецензент: Цельєв О. В.

кандидат юридичних наук, доцент

Магістерська робота захищена з

оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 2022

Київ – 2022

Декларація академічної доброчесності

Я Дудіцький Максим Валерійович, студент
2 року навчання магістерської програми за
спеціальністю «Право» факультету правових наук
На УКМА підтверджую таке:

- написана мною магістерська робота на тему
«Правове регулювання соціального страхування в Україні»
відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить
порушень, передбачених п. 3.1. Положенням про академічну
доброчесність здобувачів освіти у На УКМА, зі змістом якого
я ознайомлений;
- я заявляю, що надана мною для перевірки електронна
версія роботи є ідентичною її друкованій версії.

16.06.2022

Дудіцький М.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	7
1.1 Поняття та призначення соціального страхування.....	7
1.2 Генезис соціального страхування.....	11
1.3 Види соціального страхування.....	15
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	20
2.1 Характеристика правового регулювання соціального страхування.....	20
2.2 Реалізація положень актів правового регулювання страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.....	30
2.3 Соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності.....	46
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	56
3.1. Суб'єкти нагляду та контролю у сфері соціального страхування.....	56
3.2. Відповідальність страхувальників, застрахованих та надавачів соціальних послуг за порушення законодавства у сфері соціального страхування.....	62
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

У сучасній, правовій, демократичній та соціальній державі, де панує верховенство права, життя та здоров'я людини є найвищим пріоритетом. Згідно з положенням ст. 3 Конституції України, людина є найвищою соціальною цінністю [1]. Тому цей пріоритет держава повинна захищати та створити належні умови для такого захисту. Як правило, інструментами такого захисту є нормативно-правові акти, які створює та приймає законодавець. Сукупність нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання суспільних відносин щодо захисту соціальних прав, становить систему соціального захисту.

Зважаючи на те, що світ постійно змінюється і, як результат, змінюються умови існування, з'являються нові виклики для законодавця створити ефективну та збалансовану соціальну систему захисту людини. Варто не забувати і про зміну та вдосконалення існуючої соціальної системи захисту до вимог сучасності та найкращих практик провідних країн світу.

Актуальність теми магістерської роботи полягає у тому, що на державу покладається обов'язок розробити систему нормативно-правових актів, яка регулює суспільні відносини у сфері соціального забезпечення та соціального страхування як окремого елемента. Проблематичність такого створення полягає у тому, аби кожен нормативно-правовий акт, спрямований на таке регулювання, гарантував та забезпечував соціальний захист у повній та необхідній мірі.

Наукове значення магістерської роботи полягає у аналізі, порівнянні та зіставленні різних поглядів науковців стосовно проблем правового регулювання соціального страхування в Україні з метою узагальнення та наукового обґрунтування розвитку системи соціального страхування в Україні.

Практичне значення магістерської роботи полягає у аналізі положень нормативно-правових актів у сфері соціального страхування та їх реалізації на практиці через призму дослідження судової практики з питань пов'язаних із соціальним страхуванням.

Об'єктом дослідження є врегулюванні нормами права соціального забезпечення суспільні відносини щодо реалізації права на соціальний захист через систему загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Предметом дослідження є система нормативно-правових актів, якими закріплено норми права, що застосовуються до регулювання правовідносин у сфері соціального страхування в Україні.

Метою магістерської роботи є дослідження особливостей правового регулювання соціального страхування в Україні в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети у магістерській роботі необхідно, передусім, виконати наступні *завдання*:

- визначити поняття й ознаки соціального страхування в Україні;
- з'ясувати генезу правового регулювання соціального страхування в Україні;
- охарактеризувати види соціального страхування в Україні;
- надати характеристику правового регулювання соціального страхування;
- дослідити реалізацію положень актів правового регулювання страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- охарактеризувати соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності;
- визначити суб'єктів нагляду та контролю у сфері соціального страхування;
- охарактеризувати відповідальність страхувальників, застрахованих та надавачів соціальних послуг за порушення законодавства у сфері соціального страхування;
- дослідити практику розгляду спорів щодо захисту прав у сфері соціального страхування.

Над дослідженням даних питань працювали такі науковці як: В.С. Толуб'як, О. П. Кириленко, А.В. Кириченко, , Б.І. Сташків, М. І. Боднарчук, С. О. Сільченко, О. В. Соловійов та інші.

У даній магістерській роботі, при виконанні поставлених завдань, використовуються наступні методи дослідження: основоположними є антропологічний та аксіологічний методи, які дозволяють дослідити питання з точки зору людської природи та її цінностей. За допомогою конкретно-історичного методу досліджується зародження та становлення системи соціального страхування. Результатом історико-правового методу є аналіз змін нормативно-правових актів у сфері соціального страхування. За допомогою системного та діалектичного методу досліджується система нормативно-правових актів у сфері соціального страхування. Порівняльно-правовий метод використовується при порівнянні національного та зарубіжного досвіду правового регулювання соціального страхування. Формально-юридичний метод застосовується при дослідженні та аналізі нормативно-правових актів, які врегульовують відносини соціального страхування.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

1.1. Поняття та призначення соціального страхування

Соціальне страхування є невід’ємним елементом у системі соціального забезпечення. Як доцільно зазначає О. Москаленко: «...існування інституту загальнообов’язкового державного соціального страхування та законодавче визначення умов і порядку його здійснення є не тільки засобом реалізації соціальної політики держави, а й державними гарантіями прав людини і громадянина» [2, с. 190]. Але що ж таке соціальне страхування? Необхідно навести визначення поняття соціального страхування.

Законодавець надав чітке визначення поняття загальнообов’язкового соціального страхування у ст. 1 Закону України «Основи законодавства України про загальнообов’язкове соціальне страхування» (далі – Закон № 16/98-ВР), де під загальнообов’язковим соціальним страхуванням розуміється система прав, обов’язків та гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що в свою чергу включає матеріальне забезпечення громадян, а кошти, які спрямовані на таке забезпечення виплачуються за рахунок грошових фондів [3].

Також схоже визначення наведене у п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» (далі – Закон № 1105-XIV), в якому соціальне страхування це: «...система прав, обов’язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення, страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України» [4].

Якщо звернутись до наукової літератури за визначенням поняття, то соціальне страхування розуміють як:

...організаційно-фінансову систему, чия діяльність спрямована на захист від соціальних ризиків втрати доходу або необхідності оплати певних послуг чи інших

видатків, пов'язаних із втратою здоров'я, працездатності або настанням безробіття, за рахунок спеціальних фондів, які формуються через сплату внесків працюючими, роботодавцями й державою [5, с. 99].

Виділяючи соціальне страхування як соціально-економічну категорію, О. Москаленко розуміє її як систему відносин: «...з розподілу і перерозподілу національного доходу, які полягають у формуванні зі страхових внесків, сплачуваних працюючими громадянами та роботодавцями, державних дотацій спеціальних страхових фондів, кошти яких використовують для утримання осіб, які не беруть участі у суспільній праці» [6, с. 126].

Цікавим є визначення наведене А. О. Вольською, згідно з яким соціальне страхування: «...є специфічним інститутом соціального захисту і водночас сферою економічної системи держави, де відбувається перерозподіл виробленого валового внутрішнього продукту, з метою захисту інтересів економічно активного населення від негативної дії соціальних страхових випадків» [7, с. 325].

Крім зазначеного вище, О. П. Кириленко та О. І. Тулай пропонують розглядати соціальне страхування як інститут сталого людського розвитку [8, с. 13].

Порівнюючи підходи дослідників до визначення поняття «соціальне страхування», А. Сидорчук дійшов висновку, що вони ідентичні та володіють спільними рисами:

- «соціальне страхування охоплює певну частину економічних (фінансових) відносин у суспільстві, пов'язаних з перерозподілом ВВП у країні;
- реалізація цих відносин на практиці відбувається шляхом формування і використання спеціально створених для цього цільових фондів;
- ці відносини охоплюють велику частину населення, яке не в змозі працювати внаслідок настання визначених подій (працездатних, не зайнятих у суспільному виробництві, непрацездатних);
- з урахуванням принципу самостійності система соціального страхування може розвиватися лише в ринковій економіці, тому що в умовах планової економіки управління системою здійснюється тільки державою, а не на паритетних умовах з найманими особами чи працедавцями» [9, с. 114-115].

На нашу думку, акцент дослідників на перерозподілі внутрішнього валового продукту як суттєвої ознаки соціального страхування є невиправданим з

юридичної та сутнісної точки зору, однак цілком прийнятний з точки зору економічного ефекту, який має соціальне страхування в умовах ринкової економіки. Адже очевидно, що основною функцією соціального страхування є не акумулювання та розподіл фінансових коштів, а забезпечення застрахованих осіб, які потрапили у несприятливі життєві ситуації, тобто надати підтримку у випадку тимчасової втрати здатності працювати і заробляти на життя самостійно у зв'язку із настанням страхового випадку. Перерозподіл валового внутрішнього продукту є лише одним із інструментів, який наповнює та формує спеціальні фонди, призначені для виплати соціальної допомоги постраждалим особам. Щодо інших інструментів, то за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, та бюджетних й інших джерел соціального забезпечення гарантується право на соціальний захист (абз. 2 ст. 46 Конституції України).

Вважаємо за доцільне розглядати соціальне страхування з аксіологічної та антропологічної точки зору, оскільки в основі такого страхування є захист людини та надання допомоги.

Також, не менш важливим є *призначення соціального страхування*. У роботі В. С. Толуб'яка зазначено наступне: «Головне призначення соціального страхування – це захист економічно активного населення в разі настання соціального страхового випадку» [10, с. 49].

Значимість та важливість соціального страхування пояснюється самою необхідністю запровадження та застосування такого страхування. Наприклад, В. С. Толуб'як виділяє причини, які визначають необхідність соціального страхування, а саме:

- «наявність громадян, котрі не беруть участі у суспільно корисній праці, а тому не можуть утримувати себе за рахунок заробітної плати (доходу від підприємницької діяльності);
- наявність громадян, котрі є дієздатними, але не мають можливості з різних причин її реалізувати» [10, с. 25].

Як бачимо, багато науковців використовують конструкцію «громадян», «населення», що звужує коло осіб, яке може претендувати на загальнообов'язкове

державне соціальне страхування. Адже за ч. 3 Закону № 16/98-ВР, окрім застрахованих громадян України, право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням мають іноземні громадяни, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні. Тому право скористатись соціальним страхуванням мають також і іноземці, особи без громадянства та члени їх сімей, які перебувають на території України.

Аби зрозуміти краще поняття «соціальне страхування», доречно навести принаймні одну з *функцій, які воно виконує*. Москаленко О. виділяє економічну функцію загальнообов'язкового соціального страхування, яка в свою чергу: «...спрямована на досягнення як індивідуальних цілей — заміщення заробітку (доходу), втраченого особою у зв'язку із тим чи іншим страховим випадком, так і колективних цілей — сприяння розвитку суспільного виробництва в цілому й окремих галузей господарства зокрема» [11, с. 141].

Отже, соціальне страхування це система захисту населення від несприятливих соціальних наслідків, пов'язаних із несприятливими факторами випадкового характеру (соціальних ризиків). Основною ідеєю соціального страхування є допомога у вигляді соціальних виплат постраждалій особі, яка на певний час втратила можливість працювати і заробляти. Постраждалою особою може бути не лише громадянин України, але й іноземний громадянин чи особа без громадянства, яка перебуває на території України.

Кошти, які залучені для виплати соціальної допомоги, формуються за допомогою внесення особами, установами, організаціями та безпосередньо державою коштів на спеціальні фонди (наприклад Фонд соціального страхування України). Призначенням соціального страхування є захист населення від несприятливих соціальних ризиків.

Глибше зрозуміти зміст поняття соціального страхування дозволяє огляд його становлення та розвитку.

1.2. Генезис соціального страхування

Прототипи страхування, які дали основу для формування сучасного соціального страхування, виникли ще до нашої ери. Надання шумерами (приблизно III тис. до н.е.) торгівцям суму грошей із «спільних кас» у вигляді позики для захисту їхніх інтересів під час переходів – А. В. Кириченко вважає першою згадкою в історії про існування примітивних форм соціального страхування [12, с. 18].

У період античності, як зазначає І. М. Серватинська, також існували ознаки соціального забезпечення. Як стверджує дослідниця: «У ті часи існував поділ на класи і, зокрема, для рабів будь-якого захисту не передбачалось, оскільки вони не вважались людьми, а знаряддям праці. Для вільних громадян вже започатковуються певні види соціальної допомоги» [13, с. 15].

Прототипи загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили тимчасову втрату працездатності – існували в Стародавньому Римі [12, с. 19].

У літературі приділяють увагу гільдіям торговців та ремісників, серед яких сформувалися перші системи захисту громадян [10, с. 31; 13, с. 15; 14, с. 732]. Створювалась загальна каса із внесків учасників гільдії, кошти якої були спрямовані на надання допомоги таким учасникам у випадку хвороби чи смерті [10, с. 31]. Серватинська І. М. у своїй роботі посилається на працю В. Райхера, у якій зазначено: «...середньовічне страхування називають гільдійно-цеховим. Перші гільдії виникли в Англії (X-XI ст.), Німеччині (XI – XII ст.), Данії та Ісландії (XII ст.)» [13, с. 16].

В. С. Толуб'як зазначає, що: «У XIII ст. вперше виникли організаційні засади соціального страхування в м. Дубровик на Балканах, де була визначена програма страхування здоров'я з відповідними внесками застрахованих осіб» [10, с. 32].

Початок розвитку промисловості та широке застосування на промислових підприємствах найманої праці – саме з цим пов'язують виникнення державного соціального страхування [10, с. 43].

А. В. Кириченко пов'язує виникнення ідеї соціального страхування трудового населення від ризику скорочення чи зникнення доходів від власної праці з такими обставинами:

- «розвиток індустріалізації та формування робітничого класу, який живе виключно за рахунок доходів від своєї праці;
- відносне скорочення частки населення, яке живе за рахунок своєї власності, що є джерелом власного забезпечення;
- утвердження найманої праці як сутності та постійного статусу зароджуваної нової капіталістичної системи» [12, с. 20].

Проаналізувавши вищевикладену літературу, можна дійти до логічного висновку, що соціальне страхування з'явилося завдяки появі колективній, найманій праці. Працівники та згодом роботодавці розуміли проблему пов'язану з втратою працездатності (тимчасовою) в результаті настання нещасного випадку чи випадку пов'язану з такою втратою. Як результат це погіршувало ефективність виробництва. А головне – розуміння незахищеності та неспроможності постраждалої особи забезпечити себе необхідним для існування. Тому формування працівниками (цехами, гільдіями, роботодавцями) спеціальних фондів, з однієї сторони є очевидним та логічним, а з іншої – ефективним та дієвим способом захисту постраждалої особи.

Якщо звернутись до наукової літератури, то основоположником системи соціального страхування був канцлер Німеччини Отто фон Бісмарк [10, с. 34; 12, с. 21; 13, с. 18]. Модель соціального страхування запропонованої Отто фон Бісмарком базувалась на таких принципах:

- «забезпечення, яке засновувалось виключно на праці і тому обмежене колом осіб, які зуміли використати для себе це право;
- обов'язкове забезпечення виключно для тих найманих працівників, заробітна плата яких була меншою від визначеної мінімальної суми;
- забезпечення, яке базувалось на положеннях страхування, які встановлюють паритетне відношення між внесками найманих працівників та працедавців, а також між виплатами та внесками;
- забезпеченням керують працедавці та наймані працівники» [13, с. 18-19].

Щодо концепції Бісмарка, В. С. Толуб'як зазначає: «Найголовнішою новацією Бісмарка вважається положення про обов'язковий характер системи соціального страхування. Її характерними рисами були оптимальне сполучення маловитратного механізму разом з ідеєю самоуправління в організації внесків і пенсійних виплат» [10, с. 35].

У науковій літературі виділяють три форми соціального страхування, які склались історично:

- колективне (Європа, початок XIX століття);
- державне (започатковане у Німеччині в кінці XIX століття);
- змішане (виникло у 1893 році в місті Берн Швейцарія з створенням каси по страхуванню на випадок безробіття) [15, с. 74].

Щодо характеристики еволюції та становлення соціального страхування у радянський період і до сьогодення О. В. Жмурко, на підставі свого дослідження, виділяє 5 етапів розвитку та становлення інституту соціального страхування:

- 1 етап, який охоплює 1922-1927 рр;
- 2 етап, який охоплює 1927-1942 рр;
- 3 етап, який охоплює 1942-1956 рр.;
- 4 етап, який охоплює 1956-1991 рр;
- 5 етап, який охоплює 1991- до сьогодні [16, с. 247-248].

Щодо періоду незалежності України, то початком формування системи соціального страхування стало, на нашу думку, прийняття у 1996 році Конституції України, яка, в свою чергу, закріпила за Україною статус соціальної держави (стаття 1) та закріпила статтею 46 право громадян на соціальний захист, яке гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Як результат, було прийнято низку законів у сфері соціального страхування: Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [4] та «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14 січня 1998 р. № 16/98 ВР [3]. Як зазначає Леонтьєва Л. В., на підставі Основ законодавства було прийнято низку законів:

- «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання» від 23 вересня 1999 р. № 1105-XII;
- «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. № 2213-III;
- «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18 січня 2001 р. № 2240-III (втратив чинність);
- «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1057-IV;
- «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» (проект) [17, с. 46-47].

На нашу думку, шлях становлення та розвитку соціального страхування без залучення участі держави був неможливим. Наприклад, на думку В. В. Нікітіної: «...функціонування соціального страхування як соціального інституту неможливе без об'єднання таких соціальних об'єктів, як, з одного боку, соціальні верстви і окремі громадяни, що потребують соціального захисту та є споживачами продуктів системи соціального страхування, і, з іншого боку, держава» [18, с. 319]. Саме держава у своїй діяльності використовує інструменти імперативного характеру, як от нормативно-правові акти, якими врегульовується функціонування системи соціального захисту населення. Очевидно, що лише держава має змогу та потенціал поширити дію соціального захисту на усе населення. Адже, якщо говорити про цехи, гільдії чи окремі групи, то саме учасники цих утворень мали право на соціальну допомогу, як вже зазначалось вище у нашій роботі.

Отже, шлях та розвиток системи соціального страхування почався ще за часів античності. Згодом, разом з розвитком суспільства, залучення все більшої частини населення до праці – ця система почала вдосконалюватись. Важливим аспектом у розвитку системи соціального страхування стала участь держави, адже саме

держава відповідає за соціальну складову. Без неї розвиток та функціонування системи уявити практично неможливо.

Аналіз становлення та розвитку соціального страхування як наукової категорії з урахуванням положень актів правового регулювання у соціально-забезпечувальній сфері дозволяє виділити окремі види соціального страхування.

1.3. Види соціального страхування

Соціальне страхування може здійснюватися у двох формах – державне та колективне, де державне соціальне страхування є обов’язковим, а колективне може бути як добровільним так і обов’язковим [19, с. 117].

Як зазначають науковці Г. В. Григораши, Т. Ф. Григораши та інші:

Добровільне соціальне страхування ґрунтується на принципах колективної солідарності і взаємодопомоги за відсутності страхової підтримки держави (державного бюджету). Його характерними рисами є демократизм в управлінні страховими фондами, найбільш повна реалізація принципу самоврядування, соціальне партнерство роботодавців і найманих працівників, тісна залежність страхових виплат і програм від рівня доходів страхувальників [20, с. 19].

Також у літературі виділяють два види обов’язкового соціального страхування:

- обов’язкове загальне страхування: поширюється на усіх осіб які працюють за контрактом або трудовим договором;
- обов’язкове професійне страхування: поширюється на осіб, які працюють у місцях, де умови праці є несприятливими та небезпечними, з високим рівнем травматизму [20, с. 19].

Варто звернутись до іноземного досвіду та розглянути види соціального страхування, які існують у світі. Так, у Швеції інститут соціального страхування становить три основні складові: страхування здоров’я; страхування від безробіття; система національних пенсій [21, с. 181].

У Нідерландах існують дві організаційно-фінансові форми соціального страхування: система державного (національного) страхування та система страхування найманих працівників. Також функціонує система соціального страхування самозайнятих осіб на випадок втрати працездатності (інвалідності), медичне страхування та страхування від безробіття [20, с. 100-104].

У Німеччині виділяють п'ять видів страхових договорів:

- державне медичне страхування («Gesetzliche Krankenversicherung») – представляється державними медичними касами;
- державне обов'язкове страхування на випадок виникнення необхідності у догляді по хворобі або старості («Gesetzliche Pflegepflichtversicherung») – надається державними медичними касами;
- пенсійне страхування («Gesetzliche Rentenversicherung») – надається земельними або федеральними страховими суспільствами для найнятих робітників;
- страхування на випадок втрати роботи («Arbeitslosenversicherung») – надається федеральним відомством по праці;
- державне обов'язкове страхування від наслідків нещасного випадку на виробництві («Gesetzliche Unfallversicherung») – надається союзом підприємців одній або спорідненій галузі промисловості [22, с. 66].

В Україні, відповідно до ст. 4 Закону № 16/98-ВР, в залежності від страхового випадку існують такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- 1) пенсійне страхування;
- 2) страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- 3) медичне страхування;
- 4) страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- 5) страхування на випадок безробіття;
- 6) інші види страхування, передбачені законами України.

В свою чергу, кожен із наведених вище видів страхування передбачає надання соціальних послуг та матеріального забезпечення.

Пенсійне страхування передбачає (ч. 1 ст. 25 Закону № 16/98-ВР): пенсії за віком, по інвалідності внаслідок загального захворювання; медичні профілактично-реабілітаційні заходи; допомога на поховання пенсіонерів; пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.

Медичне страхування (ч. 2 ст. 25 Закону № 16/98-ВР): діагностика та амбулаторне лікування; стаціонарне лікування; надання готових лікарських засобів та виробів медичного призначення; профілактичні та освітні заходи.

Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (ч. 3 ст. 25 Закону № 16/98-ВР): допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною); допомога по вагітності та пологах.

Страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання (ч. 4 ст. 25 Закону № 16/98-ВР): профілактичні заходи по запобіганню нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням; відновлення здоров'я та працездатності потерпілого; допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним своїх трудових обов'язків.

Страхування від безробіття (ч. 5 ст. 25 Закону № 16/98-ВР): допомога по безробіттю; відшкодування витрат, пов'язаних із професійною підготовкою або перепідготовкою та профорієнтацією; допомога на поховання безробітного; профілактичні заходи, спрямовані на запобігання настанню страхових випадків.

Особливу увагу потрібно приділити медичному страхуванню. Законом № 16/98-ВР медичне страхування (ч. 2 ст. 25) передбачено, але механізм реалізації такого страхування на даний момент в Україні відсутній. Законодавцем було зроблено кілька спроб врегулювати цю прогалину. У 2016 році до Верховної Ради надійшло 3 законопроекти: № 4981[23], № 4981-1[24], № 4981-2[25]. Головною

ідеєю цих законопроектів було передбачити на законодавчому рівні обов'язковість такого страхування. Але усі ці три законопроекти були відкликані у 2019 році.

Порівнюючи види соціального страхування іноземних держав та України, можна зробити висновок, що вони є досить схожими.

Отже, соціальне страхування може бути як добровільне так і обов'язкове. Безпосередньо в Україні передбачено 5 видів соціального страхування: пенсійне страхування; медичне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання; страхування від безробіття. Кожний вид страхування регулює сферу відносин, надаючи характерні йому соціальні послуги та інші види соціальної підтримки.

Відповідно до положень національного законодавства та юридичної науки можна виділити *кілька підходів до розуміння соціального страхування*.

Легальне визначення передбачає розуміння соціального страхування як систему прав, обов'язків та гарантій, що має на меті соціальний захист населення. Цей захист забезпечується шляхом виплати громадянам коштів, надання соціальної допомоги та інших соціальних виплат за рахунок спеціально утворених фондів.

Наукове визначення має схожий підхід до розуміння соціального страхування, але й має свої певні особливості. Наукове визначення передбачає розуміння соціального страхування як систему економічних (фінансових) відносин у якій відбувається зосередження та розподіл фінансових коштів, які згодом виплачуються постраждалим особам. Наукове визначення зосереджує свою увагу на економічній складовій, при розумінні соціального страхування.

Головним призначенням соціального страхування є безпосередньо захист населення.

З розвитком та еволюцією світу відбувалась одночасно і еволюція самої системи соціального страхування. Становлення системи соціального страхування

характеризується залученням держави до участі страхування осіб та поступового посилення її ролі. Система соціального страхування в Україні активно почалась розвиватись з проголошенням незалежності.

Основними *видами соціального страхування* є: пенсійне, медичне страхування, страхування у зв'язку з втратою працездатності, страхування від безробіття та інші. Загалом, пенсійне та медичне страхування є найпоширенішим видом страхування серед країн світу.

В Україні передбачено 5 видів соціального страхування: пенсійне страхування; медичне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання; страхування від безробіття.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

2.1 Характеристика правового регулювання соціального страхування

Суспільні відносини, які виникають у сфері соціального страхування, потребують систематизації та структурування для ефективної реалізації та функціонування таких відносин у суспільстві. Очевидно, що хаотичність, відсутність імперативності виконання приписів та їх дотримання, не залучення держави до регулювання відносин у сфері соціального страхування – це такий набір ознак та явищ, за допомогою яких неможливо досягнути бажаного та всеохоплюючого результату. Навпаки, це результат незалучення держави до такого регулювання. Найдоцільнішим інструментом створення та регулювання такої системи та її структуризації виступає правове регулювання. У науковій літературі зазначають, що важливою умовою для створення стабільного правопорядку та функціонування державних інституцій, які повинні забезпечувати охорону та захист прав, свобод і законних інтересів громадян є правове регулювання [26, с. 202]. Доцільно розкрити *поняття правового регулювання* з точки зору загальної теорії держави та права.

На думку П. М. Рабіновича, правове регулювання потрібно розглядати як здійснення державою владно-регулятивного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку за допомогою всіх юридичних засобів [27, с. 165].

Правове регулювання, як зазначає Т. І. Тарахович, – це комплексна наукова категорія, метою якої є правовий вплив на суспільні відносини з метою приведення у відповідність до потреб суспільства за допомогою системи юридичних засобів, форм та методів [28, с. 12-13].

М. І. Боднарук дійшов висновку, що правове регулювання потрібно розуміти як діяльність держави та її органів з підготовки та прийняття нормативної бази для здійснення впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування [29, с. 260].

Професор М. І. Козюбра зазначає, що: «Правове регулювання – це впорядкування поведінки учасників суспільних відносин за допомогою спеціальних юридичних засобів і способів» [30, с. 95].

На думку Л. Л. Лепех, найоптимальніше визначення правового регулювання навів науковець С. Братусь, надавши йому роль встановлення особливих меж поведінки та внесення впорядкованості у відносини людей [31, с. 62].

І. М. Шопіна, досліджуючи підходи науковців до визначення поняття правового регулювання, розглядає феномен правового регулювання у інструментальному, інституційному, нормативно-юридичному, діяльнісному аспектах [32, с. 1059].

Загалом, досліджуючи підходи науковців до визначення поняття правового регулювання, можна зробити наступні висновки:

1. Правове регулювання – це завжди здійснення впливу на суспільні відносини (об'єкт правового регулювання).
2. Такий вплив зазвичай здійснюється державою та її компетентними органами.
3. Метою правового регулювання є упорядкування суспільних відносин.
4. Інструментами правового регулювання є юридичні засоби, методи, техніки, нормативно-правова база та інше.

Також потрібно зазначити, що при зіставленні визначень поняття правового регулювання різних науковців характерним є подібність підходів до такого визначення та самих понять.

Аналізуючи наукову літературу, можна простежити дискусію між науковцями щодо понять та відмінностей категорій «правовий вплив» і «правове регулювання» [28, с. 13; 33, с. 75; 34, с. 11].

Щодо визначення поняття «правовий вплив», то І. М. Погрібний розуміє його як процес «турбування» правом суспільного життя, свідомості та поведінки людей

[35, с. 9]. І. Ф. Корж, при аналізі поняття «правовий вплив», посилається на роботу М. Марченко, зазначаючи, що під поняттям необхідно розуміти результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини як спеціальної системи правових засобів так і інших правових явищ [36, с. 16].

Т. І. Тарахович посилається на думку С. О. Комарова, зазначаючи, що: «...поняття вплив більш широке за змістом, ніж регулювання, оскільки вплив включає як регулювання за допомогою правової норми, так і інші правові засоби та форми впливу на поведінку людей» [28, с. 13]. Крім того, професор М. І. Козюбра зазначає, що в юридичній літературі можна зустріти поняття «правовий вплив», який за своєю суттю є більш широким поняттям, ніж правове регулювання та об'єктом якого є не лише поведінка людини, а й її свідомість та психіка [30, с. 95].

Загалом, Т. І. Тарахович виділяє два напрями, які склались у науковій літературі щодо співвідношення поняття правового впливу та правового регулювання:

- перший напрям не ототожнює категорію «правове регулювання» з категорією «правовий вплив», оскільки «правовий вплив» орієнтований на використання різних форм впливу права на суспільні відносини;
- другий напрям ототожнює такі категорії, оскільки правове регулювання базується на аспектах правового впливу [28, с. 13].

На підставі вищевикладеного, порівнюючи ці дві категорії, можна зробити висновок, що правове регулювання є дещо вузчим за значенням, оскільки метою правового регулювання є упорядкування відносин (вплив на такі відносини). Натомість правовий вплив не обмежується лише одними спеціальними правовими засобами і є ширшим за значенням, оскільки, поміж іншим, здійснює вплив на свідомість людини.

На цьому етапі виникає логічне питання, а чи достатньо лише правового регулювання для досягнення результату без спеціального механізму, певного алгоритму застосування такого регулювання. Як доцільно зазначає М. І. Боднарук у своїй роботі: «...відомі теоретики не бачать реалізації права без відповідного механізму» [29, с. 258].

Тому, вважаємо за необхідне розкрити поняття «механізм правового регулювання» для кращого розуміння процесу правового регулювання.

О. В. Стукаленко у своєму дослідженні зазначає, що першим науковцем, який визначив дефініцію «механізму правового регулювання» є С. С. Алексєєв, під якою останній розуміє сукупністю юридичних засобів, які забезпечують правовий вплив на суспільні відносини [37, с. 20].

А. Андрєєв пропонує розглядати механізм правового регулювання як сукупність правових засобів, спрямованих на регулювання суспільних відносин за допомогою складових елементів механізму, кожен з яких виконує основну чи факультативну функцію [38, с. 126].

Ю. В. Кривицький зазначає, що «механізм правового регулювання» є складовою частиною правового регулювання, що забезпечує його функціонування [33, с. 78].

Як бачимо, «механізм правового регулювання» це той інструмент, за допомогою якого і реалізується правове регулювання.

Науковець В. Г. Красовська зазначає, що: «...норма права є основою механізму правового регулювання та реалізується переважно у правовідносинах» [39, с. 58].

В. Г. Красовська у своїй роботі виділяє три стадії механізму правового регулювання:

- перша стадія передбачає формулювання правил поведінки, які мають на меті задовольнити інтереси, що знаходяться в сфері права та потребують їх впорядкування;
- друга стадія визначає спеціальні умови, при настанні яких починає діяти норма права;
- третя стадія встановлює конкретний юридичний зв'язок між суб'єктами правовідносин [39, с. 56-58].

На основі вищевикладеного, використовуючи аналогію визначення поняття правового регулювання, можна визначити поняття «правове регулювання соціального страхування». На нашу думку, правове регулювання соціального

страхування – це здійснення державою (в особі державних уповноважених органів) правового впливу на відносини, що виникають у сфері соціального страхування з метою упорядкування таких відносин за допомогою юридичних форм, методів, засобів та способів. Зрозумілим є те, що в даному випадку окремим видом суспільних відносин щодо яких здійснюється правовий вплив є відносини, що виникають у сфері соціального страхування.

Якщо звернутись до наукової літератури за визначенням поняття «правове регулювання соціального страхування», то М. І. Боднарук пропонує під цим поняттям розуміти: «...вплив держави й утворених державою органів на поведінку суб'єктів у сфері соціального страхування за допомогою системи правових засобів з метою підпорядкування поведінки вказаних суб'єктів вимогам законодавства та встановленому в суспільстві правопорядку щодо реалізації прав на страхове забезпечення» [29, с. 260]. Варто звернути увагу, що цей науковець запропонував таке поняття на основі загального поняття правового регулювання. Тобто науковець, при визначенні поняття, застосував підхід за аналогією. Теж саме зробили й ми. На нашу думку, це пояснюється не достатньою увагою науковців до правового регулювання соціального страхування як об'єкта дослідження, порівнюючи з увагою до загального поняття «правове регулювання».

Відносини між державою, її органами, роботодавцями та працівниками в процесі створення, акумулювання та використання коштів фондів соціального страхування є предметом правового регулювання соціального страхування [10, с. 90].

Щодо процесу правового регулювання відносин соціального страхування, С. О. Сільченко зазначає, що воно складається з наступних етапів:

1. Стадія правотворчості – встановлення загальнообов'язкових правил поведінки;
2. Стадія виникнення правовідносин;
3. Стадія реалізації суб'єктивних прав та обов'язків через застосування норми права компетентним органом [40, с. 256].

Дозволимо собі звузити цей процес до наступного – ідентифікація, виникнення та реалізація. Також варто зазначити, що цей процес є дуже близьким до «механізму правового регулювання», адже саме завдяки йому реалізуються правове регулювання соціального страхування.

Як уже зрозуміло, врегулювання відносин у сфері соціального страхування без норми права майже неможливо. Доцільно звернутись до *системи джерел права соціального страхування*.

У науковій літературі започаткування використання терміну «джерело права» пов'язують з періодом Стародавнього Риму (Закон XII таблиць – 451-450 рр. до н.е.) [41, с. 16].

М. Д. Бойко зазначає, що під джерелами права соціального забезпечення потрібно розуміти: «...ті чи інші нормативні акти, як форми вираження нормативної державної волі, спрямованої на регулювання різних за характером і змістом суспільних відносин, але які містять в собі норми, що регулюють правовідносини, які виникають між громадянами та відповідними органами з приводу соціального забезпечення громадян» [42, с. 30]. Оскільки соціальне страхування є окремим елементом соціального забезпечення, то вважаємо за доцільне розглядати систему джерел права соціального страхування у нерозривному зв'язку з джерелами права соціального забезпечення. Власне як зазначає С. О. Сільченко на підставі свого дослідження: «...правові норми, що регулюють відносини соціального страхування, перебувають у царині права соціального забезпечення як складова частина соціального права» [43, с. 89].

В. С. Толуб'як щодо нормативно-правового регулювання соціального страхування зазначає, що воно здійснюється шляхом встановлення правових засад щодо відносин, що мають місце у цій сфері [10, с. 89].

Найголовнішим та найважливішим нормативно-правовим актом для усіх суспільних відносин, а в нашому випадку – суспільних відносин у сфері соціального страхування є *Конституція України*. Це своєрідний флагман для інших законів та нормативно-правових актів. Власне Конституція України очолює ієрархію нормативно-правових актів. За ст. 8 Основного Закону України усі

нормативно-правові акти повинні прийматись на основі Конституції та відповідати їй. А п. 6 ст. 92 Конституції встановлює виключне правило регулювання сфери соціального забезпечення законами України. У науковій літературі зазначають, що основна мета Конституції України – це соціальний захист людини [44, с. 10]. З таким висновком неможливо не погодитись, аналізуючи статті цього ж нормативно-правового акту.

Наступною та не менш важливою ланкою у системі джерел права є *міжнародні нормативно-правові акти*. Відповідно до ст. 9 Конституції України, міжнародні договори є частиною національного законодавства. А абз. 2 ст. 2 Закону № 16/98-ВР встановлює пріоритет використання норм міжнародного договору над нормами законодавства України у разі їх конфлікту.

Можна виділити наступні міжнародні договори, ратифіковані Україною: Конвенція МОП № 2 про безробіття 1919 року [45], Конвенція про мінімальні розміри соціального забезпечення [46], Європейська соціальна хартія (переглянути) [47], Європейський кодекс соціального забезпечення [48]. На нашу думку, важливість долучення України до міжнародних договорів (шляхом прийняття та ратифікації) полягає у тому, що останні дають поштовх національному законодавству розвиватись з урахуванням найкращого міжнародного досвіду. Оскільки, приймаючи та ратифікуючи міжнародний договір, Україна автоматично бере на себе зобов'язання імплементувати, виконувати та дотримуватись норм, передбачені у такому договорі.

Наступним джерелом права є *закони України*. Власне у законах і встановлюється загальнообов'язкове правило поведінки. Для соціального страхування одним із найважливіших законів є Закон № 16/98-ВР. Пояснюється це преамбулою названого закону, в якій зазначено, що цим Законом визначено основні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні. Варто згадати й про Закон № 1105-XIV, який безпосередньо регулює соціальне страхування, а точніше – окремі його види (у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності). Ст. 3 Закону № 1105-XIV

передбачено принципи соціального страхування, на яких повинна ґрунтуватися вся система соціального страхування.

Важливе місце серед нормативно-правових актів у системі джерел права соціального страхування посідають *підзаконні нормативно-правові акти*. Для загального розуміння, основне призначення підзаконного нормативно-правового акта є забезпечення виконання законів України [42, с. 30]. До таких ми можемо віднести:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2015 № 440 (далі – Постанова № 440) [49], яка визначає порядок та умови оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, застрахованій особі за рахунок коштів роботодавця;
- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.04.2008 № 189 (далі – Наказ № 189) [50], який визначає порядок проведення експертизи тимчасової втрати працездатності;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 № 1266 [51], якою визначено порядок обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;
- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.06.2021 № 1066 (далі – Наказ № 1066) [52], яким було внесено зміни до деяких підзаконних нормативно-правових актів та визначено порядок формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність в Реєстрі медичних висновків в електронній системі охорони здоров'я.

Варто згадати й про *локальні акти* або акти місцевої дії як частина джерел права соціального забезпечення та соціального страхування, як окремого елемента соціального забезпечення. В науковій літературі до останніх пропонують відносити рішення місцевих рад чи розпорядження районних, міських, обласних державних адміністрацій про надання окремим категоріям непрацездатних та

малозабезпечених громадян додаткових, крім тих, які передбачені законодавством, видів соціального забезпечення [42, с. 47-48].

Щодо ідеї локального регулювання, то науковець С. М. Синчук, посилаючись на думку С. О. Сільченка, зазначає наступне: «...локальне регулювання повинно застосовуватись для регулювання відносин добровільного та недержавного соціального забезпечення, оскільки потреба у прийнятті тих чи інших правил поведінки буде прямо залежати від домовленостей соціальних партнерів і наявних економічних можливостей для взяття на себе певних зобов'язань» [53, с. 54-55].

На нашу думку, локальне регулювання є ефективним та дієвим інструментом упорядкування суспільних відносин соціального забезпечення та соціального страхування як окремого елемента на місцях, оскільки надає певну диспозитивність уповноваженим органам приймати локальні акти, виходячи зі спроможності застосування на певній території такого акта та можливостей його реалізації. Загалом це дає змогу врахувати специфіку та особливості певного регіону.

Варто згадати й про *принципи соціального страхування*. Доцільно зазначити, що сфера суспільних відносин соціального страхування є окремою сферою, результатом чого є характерні лише цій сфері принципи. Власне принципи соціального страхування є частиною принципів соціальної сфери, які характерні їй [10, с. 61]. Важливість принципів для сфери соціального страхування важко переоцінити. Щодо важливості принципів соціального страхування, М. І. Боднарук зазначає: «...саме завдяки ним відбувається надбудова соціальних стандартів, встановлено чіткі орієнтири, на які потрібно рівнятися, передбачені головні правила, яких необхідно дотримуватися» [29, с. 75].

У науковій статті О. В. Соловйова, з посиланням на думку О. В. Москаленко, зазначено, що під принципами загальнообов'язкового державного соціального страхування необхідно розуміти: «...об'єктивно зумовлені й розроблені з урахуванням наукових досягнень керівні правові засади реалізації цієї організаційно-правової форми соціального забезпечення, що визначають її загальну спрямованість, зміст і характерні особливості» [54, с. 84].

Отже, принципи соціального страхування – це основоположні ідеї, засади на основі й у відповідності до яких будується сфера суспільних відносин соціального страхування.

На законодавчому рівні, принципи соціального страхування закріплені у ст. 5 Закону № 16/98-ВР до яких законодавець відносить: 1) принци законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування; 2) принцип обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадян - суб'єктів підприємницької діяльності; 3) принцип надання права отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, зайнятим підприємницькою, творчою діяльністю тощо; 4) принцип обов'язковості фінансування страховими фондами витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, у обсягах, передбачених законами про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; 5) принцип солідарності та субсидування; 6) принцип державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав; 7) принцип забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування; 8) принцип цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування; 9) принцип паритетності представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

На нашу думку, найважливішим принципом, поміж інших, є принцип обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору. Саме цей принцип вказує на загальний характер соціального страхування та його загальну потрібність у суспільстві [29, с. 81]. Відповідно до цього принципу, розкривається найважливіша роль держави в наданні обов'язкового соціального

захисту та допомоги людині, шляхом закріплення цього обов'язку у нормативно-правових актах.

Щодо принципу солідарності та субсидування, то під ним необхідно розуміти залучення держави, роботодавців та працівників до фінансової участі у страхуванні, створюючи своїми внесками основу матеріальної допомоги для виплати страхових внесків постраждалим особам [10, с. 65].

Загалом, аналізуючи зазначені принципи у ст. 5 Закону № 16/98-ВР, можна простежити політику держави щодо розвитку сфери соціального страхування. Адже, це ті постулати, відповідно до яких, держава створює та реалізує цю політику.

Отже, правове регулювання соціального страхування – це здійснення державою правового впливу на відносини, що виникають у сфері соціального страхування з метою упорядкування таких відносин за допомогою юридичних форм, методів, засобів та способів.

Правовому регулюванню соціального страхування характерний свій механізм правового регулювання, через який реалізуються відносини у сфері соціального страхування, у тому числі страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

2.2 Реалізація положень актів правового регулювання страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

Відповідно до абз. 6 п. 2 Порядку здійснення Фондом соціального страхування України перевірок обґрунтованості видачі та продовження листків непрацездатності, затвердженого Наказом № 1066 під поняттям тимчасова непрацездатність потрібно розуміти непрацездатність особи внаслідок захворювання, травми або з інших причин, що не залежить від факту втрати працездатності (пологи, карантин, догляд за хворими), яка має тимчасовий зворотний характер під впливом лікування та реабілітаційних заходів, триває до

відновлення працездатності або встановлення групи інвалідності, а в разі інших причин – до закінчення причин відсторонення від роботи [55].

Відповідно до ст. 18 Закону № 1105-XIV визначається перелік осіб, які підлягають такому страхуванню. До таких законодавець відносить осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту), гіг-контракту, іншого цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання, зокрема які є резидентами Дія Сіті, у тому числі в іноземних дипломатичних та консульських установах, інших представництвах нерезидентів або у фізичних осіб, а також обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в інших органах, фізичні особи - підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності на інших підставах (відповідно до ст. 18 Закону № 1105-XIV).

Право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою працездатністю мають застраховані особи, до яких законодавець включає громадян України, іноземців, осіб без громадянства та членів їх сімей, які проживають на території України (ч. 1 ст. 19 Закону № 1105-XIV).

Право скористатись матеріальним забезпеченням та соціальними послугами у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності виникає з моменту настання страхового випадку в період роботи (включаючи час випробування та звільнення), зайняття підприємницькою діяльністю та іншою діяльністю, якщо інше не передбачено законом (абз. 2 ч. 1 ст. 19 Закону № 1105-XIV). До таких страхових випадків належать:

- тимчасова непрацездатність внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, а також тимчасова непрацездатність на період реабілітації внаслідок захворювання або

- травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві (п. 1 ч. 1 ст. 22 Закону № 1105-XIV);
- необхідності догляду за хворою дитиною (п. 2 ч. 1 ст. 22 Закону № 1105-XIV);
 - необхідності догляду за хворим членом сім'ї (п. 3 ч. 1 ст. 22 Закону № 1105-XIV);
 - догляду за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною (п. 4 ч. 1 ст. 22 Закону № 1105-XIV);
 - карантину, накладеного органами санітарно-епідеміологічної служби (п. 5 ч. 1 ст. 22 Закону № 1105-XIV);
 - на період перебування у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій (п. 5-1 ч. 1 ст. 22 Закону № 1105-XIV);
 - тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу (п. 6 ч. 1 ст. 22 Закону № 1105-XIV);
 - протезування з поміщенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства (п. 7 ч. 1 ст. 22 Закону № 1105-XIV);
 - перебування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм (п. 8 ч. 1 ст. 22 Закону № 1105-XIV).

Як бачимо, законодавець визначив чітке коло страхових випадків при настанні яких застрахована особа матиме право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги.

Також законодавець подбав і про громадян України, котрі працюють за межами території України і не є застрахованими у системі соціального страхування такої іноземної країни. У такому разі громадянин України має право на матеріальне

забезпечення та соціальні послуги за умови сплати страхових внесків до Фонду соціального страхування України, якщо інше не передбачено міжнародним договором, ратифікованим Україною (ч. 2 ст. 19 Закону № 1105-XIV).

Застрахованій особі можуть бути надані наступні види матеріального забезпечення та соціальних послуг у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, відповідно до ст. 20 Закону № 1105-XIV:

- допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);
- допомога по вагітності та пологах;
- допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);
- оплата лікування та/або реабілітаційної допомоги у відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Також Законом № 1105-XIV передбачена допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, перебування у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій, яка виплачується Фондом застрахованим особам починаючи з шостого дня непрацездатності за весь період до відновлення працездатності або до встановлення медико-соціальною експертною комісією (далі – МСЕК) інвалідності (встановлення іншої групи, підтвердження раніше встановленої групи інвалідності) незалежно від звільнення, припинення підприємницької або іншої діяльності застрахованої особи в період втрати працездатності, у порядку та розмірах, встановлених законодавством (ч. 2 ст. 22 Закону № 1105-XIV). Варто звернути увагу, що оплату перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, покладається на роботодавця (абз. 2 ч. 2 ст. 22 Закону № 1105-XIV). Відповідно до

п. 2 Порядку оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, за рахунок коштів роботодавця затверджений Постановою № 440, така оплата здійснюється за основним місцем роботи застрахованої особи та за місцем роботи за сумісництвом у формі матеріального забезпечення, що повністю або частково компенсує втрату заробітної плати. Підставою для такої оплати є виданий в установленому порядку листок непрацездатності, а в разі роботи за сумісництвом – копія листка непрацездатності, засвідчена підписом керівника, скріплена печаткою за основним місцем роботи (п. 3 Порядку оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, за рахунок коштів роботодавця затверджений Постановою № 440).

А щодо цієї ж допомоги застрахованим особам з інвалідністю, які працюють на підприємствах та в організаціях товариств УТОГ і УТОС, Фонд соціального страхування виплачує таку допомогу з першого дня непрацездатності за весь період до відновлення працездатності незалежно від звільнення, припинення підприємницької або іншої діяльності застрахованої особи в період втрати працездатності (абз. 3 ч. 2 ст. 22 Закону № 1105-XIV).

Загалом, листок непрацездатності, який виданий у встановленому законом порядку є підставою для призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах (ч. 1 ст. 31 Закону № 1105-XIV). Під листком непрацездатності, на нашу думку, потрібно розуміти медичний висновок (а в окремих випадках – документ, який підтверджує тимчасову непрацездатність) виданий уповноваженим на це суб'єктом, який підтверджує тимчасову непрацездатність особи. Такий висновок впливає з аналізу п. 1, п. 2, п. 3 розділу I, пп. 8 п. 1, пп. 13 п. 1 розділу II та п.1, п. 2, п. 3 розділу IV Порядку формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність в Реєстрі медичних висновків в електронній системі охорони здоров'я затвердженого Наказом № 1066.

До документів, які підтверджують тимчасову непрацездатність, відповідно до Порядку організації експертизи тимчасової втрати працездатності затверджений Наказом № 189, належать наступні:

- витяг з медичної карти амбулаторного чи стаціонарного хворого, де вказується період дії тимчасової непрацездатності, яка видається іноземцям, які тимчасово перебувають на території України і не працюють на підприємствах, в установах та організаціях України (пп. 1 п. 2 розділу IV цього Порядку);
- форма первинної облікової документації № 095/о «Довідка № ____ про тимчасову непрацездатність студента навчального закладу I-IV рівнів акредитації, про хворобу, карантин і інші причини відсутності дитини, яка відвідує загальноосвітній навчальний заклад, дошкільний навчальний заклад», затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 14 лютого 2012 року № 110, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 28 квітня 2012 року за № 696/21009, яка видається студентам вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації та учням професійно-технічних навчальних закладів (пп. 2 п. 2 розділу IV цього Порядку);
- довідка довільної форми, засвідчена підписом лікаря й печаткою суб'єкта господарювання, яка видається особам, які проходять обстеження за направленням слідчих органів, прокуратури й суду (пп. 3 п. 2 розділу IV цього Порядку);
- довідка довільної форми, засвідчену підписом лікаря й печаткою суб'єкта господарювання, яка видана у разі тимчасової непрацездатності громадян, які шукають роботу, і безробітних, ураховуючи період їх професійної підготовки й перепідготовки та у інших випадках встановлених цим Порядком (пп. 4 п. 2 розділу IV цього Порядку);
- довідка довільної форми за підписом лікуючого лікаря, засвідчена печаткою суб'єкта господарювання (обов'язково має зазначатися час проведеної консультації), яка видається особам, які самостійно

звернулися за консультаційною допомогою (пп. 5 п. 2 розділу IV цього Порядку);

- форма первинної облікової документації № 095-2/о «Довідка № ____ про тимчасове звільнення від роботи по догляду за хворою дитиною», затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28 липня 2014 року № 527, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 13 серпня 2014 року за № 972/25749, яка видається особі, яка доглядає за дитиною, яка продовжує хворіти, після закінчення максимального терміну, на який можуть формуватися медичні висновки в межах одного випадку тимчасової непрацездатності за категорією «Догляд за хворою дитиною» (пп. 6 п. 2 розділу IV цього Порядку);
- форма № 147/о «Довідка для призначення і виплати державної допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами жінкам, які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування», затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18 березня 2002 року № 93, зареєстрована у Міністерстві юстиції України 09 квітня 2002 року за № 346/6634, яка видається жінкам, які не підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню (пп. 7 п. 2 розділу IV цього Порядку).

Відповідно до п. 4 розділу IV організації експертизи тимчасової втрати працездатності затверджений Наказом № 189, лікарська-консультативна комісія (далі – ЛКК) також уповноважена видавати документи, які засвідчують тимчасову непрацездатність особи, а саме форму рішення для встановлення причинно-наслідкового зв'язку захворювання з умовами праці відповідно до вимог, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року № 337 «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» та висновки або рекомендації щодо догляду за дитиною до досягнення нею шестирічного віку, а в разі, коли дитина хвора на цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), до досягнення дитиною 16-річного віку.

Отже, під листком непрацездатності потрібно розуміти медичний висновок, виданий уповноваженим суб'єктом, який засвідчує тимчасову непрацездатність особи. А в окремих випадках це довідки довільної форми, витяг з амбулаторної картки, форми первинної документації та інше.

Важливим елементом для соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності є страховий стаж, адже саме на основі страхового стажу визначається розмір допомоги у зв'язку з таким страхуванням. Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону № 1105-XIV, під страховим стажем необхідно розуміти період (строк), протягом якого особа підлягала страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та за який щомісяця сплачено нею та роботодавцем або нею страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок. До страхового стажу як період, за який сплачено страхові внески виходячи з розміру мінімального страхового внеску включається період відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею 3 років, отримання виплат за окремими видами соціального страхування, крім пенсій усіх видів (за винятком пенсії по інвалідності) (абз. 2 ч.1 ст. 21 Закону № 1105-XIV). Страховий стаж обчислюється в місяцях (ч. 3 ст. 21 Закону № 1105-XIV). Якщо особа має 3 роки страхового стажу, то їй виплачуватиметься 50 % середньої заробітної плати (доходу) у вигляді допомоги по тимчасовій непрацездатності (п. 1 ч. 1 ст. 24 Закону № 1105-XIV). Від 3 до 5 років страхового стажу – 60 % середньої заробітної плати (п. 2 ч. 1 ст. 24 Закону № 1105-XIV). Від 5 до 8 років страхового стажу – 70 % середньої заробітної плати (п. 3 ч. 1 ст. 24 Закону № 1105-XIV). Якщо особа має понад 8 років страхового стажу, то їй виплачуватиметься 100 % середньої заробітної плати (п. 4 ч. 1 ст. 24 Закону № 1105-XIV). Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 24 Закону № 1105-XIV, 100 % середньої заробітної плати виплачуватиметься застрахованим особам, віднесених до 1-3 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та інші особи. Дещо інший підхід обрахунку розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності застосовується до осіб, які є працівниками чи гіг-спеціалістами резидента Дія Сіті. Відповідно, таким особам виплачуватиметься сума заробітної

плати, з якої фактично сплачено страхові внески до Фонду соціального страхування, незалежно від страхового стажу (п. 6 ч. 1 ст. 24 Закону № 1105-XIV).

Як бачимо, страховий стаж прямо впливає на розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності, за виключенням працівників та гіг-спеціалістів резидента Дія Сіті.

Допомога по тимчасовій непрацездатності у розмірі 50 % середньої заробітної плати (доходу) незалежно від страхового стажу виплачується особам, які перебувають у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій, за винятком медичних працівників, яким допомога по тимчасовій непрацездатності у таких випадках виплачується в розмірі 100 % середньої заробітної плати незалежно від страхового стажу, та працівників і гіг-спеціалістів резидентів Дія Сіті, яким допомога по тимчасовій непрацездатності у таких випадках виплачується в розмірі заробітної плати (доходу) таких осіб, з якого фактично сплачувалися страхові внески до Фонду соціального страхування, незалежно від страхового стажу (ч. 2 ст. 24 Закону № 1105-XIV). Щодо цього положення виникає обґрунтоване питання, а саме – чому законодавець ставить «осіб» та працівників і гіг-спеціалістів резидента Дія Сіті у нерівне становище по отриманню допомоги по тимчасовій непрацездатності. Також не зрозумілим є те, чому для працівників і гіг-спеціалістів резидента Дія Сіті страховий стаж не має ніякого значення та чому страховий стаж не обраховується та не враховується для подальшої сплати суми допомоги відповідно до пп. 1-4 ч. 1 ст. 24 Закону № 1105-XIV для таких працівників і гіг-спеціалістів. Вважаємо за доцільне приділити цьому увагу.

Новелою від законодавця є особливий вид контракту – гіг-контракт. Це пов'язано з прийняттям Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки України» (далі – Закон № 1667-IX) [56], на підставі якого було внесено зміни до Закону № 1105-XIV. Відповідно до п. 1 ст. 1 Закону № 1667-IX, гіг-контракт це цивільно-правовий договір, за яким гіг-спеціаліст зобов'язується

виконувати роботи та/або надавати послуги відповідно до завдань резидента Дія Сіті як замовника, а резидент Дія Сіті зобов'язується оплачувати виконані роботи та/або надані послуги і забезпечувати гіг-спеціалісту належні умови для виконання робіт та/або надання послуг, а також соціальні гарантії. А гіг-спеціалістом є фізична особа, яка є підрядником та/або виконавцем за таким контрактом (п. 2 ч. 1 Закону № 1667-IX). Тобто, законодавець розмежовує застрахованих осіб, які, наприклад, працюють за трудовим договором чи трудовим контрактом, та працівників і гіг-спеціалістів резидента Дія Сіті, які працюють на основі гіг-контракту. Законодавець встановлює преференції для однієї категорії громадян (на підставі спеціальних режимів, територій пріоритетного розвитку і тому подібне), що, в свою чергу, дискримінує порядок надання допомоги іншій категорії застрахованих осіб. Вважаємо це дещо несправедливим та таким, що не відповідає принципу пропорційності, адже, на нашу думку, надання допомоги повинно бути загальним у солідарній системі соціального страхування. Варто звернути увагу й на те, що соціальне страхування базується на принципі диференціації розміру виплати допомоги залежно від страхового стажу (п. 6 ч. 1 ст. 3 Закону № 1105-XIV). У нашому випадку, страховий стаж повністю ігнорується для визначення розміру виплати допомоги працівникам і гіг-спеціалістам резидента Дія Сіті, що означає порушення та неврахування цього принципу. Тому, пропонуємо у подальшому враховувати основні принципи та засади побудови соціального страхування та відмовитись від надання окремих преференцій окремим категоріям осіб.

Релевантним до нашої дискусії про дискримінацію надання окремих пільг різним категоріям працівників є рішення Європейського Суду з прав людини *POPOVIĆ AND OTHERS v. Serbia* (№ 26944/13 and 3 others) (далі – Рішення № 26944/13) [57]. Ця справа стосувалась дискримінації з боку держави-відповідача, яка базувалась на відповідному національному законодавстві, у наданні пільг цивільним особам з обмеженими фізичними можливостями порівняно з пільгами виплатами військовим особам з обмеженими фізичними можливостями в ситуаціях, пов'язаних з одним і тим самим паралічем (п. 1 Рішення № 26944/13). Вирішуючи цей спір, Європейський Суд з прав людини порівняв ці дві категорії на

предмет чи перебувають вони в «аналогічному та релевантному становищі» (п. 75 Рішення № 26944/13), вказавши, що неоднакове ставлення до цих категорій осіб є об'єктивним та обґрунтованим (п. 80 Рішення № 26944/13). Європейський Суд взяв до уваги те, що ветерани війни отримали травми під час військової служби, натомість цивільні особи отримали такі травми, які не пов'язані з такою службою (п. 76 Рішення № 26944/13). Також Європейський Суд вказав, що таке різне ставлення є результатом перебування цих осіб у різних позиціях, де у держави-відповідача виникає моральний обов'язок перед ветеранами війни надати ті пільги, які не можуть бути надані цивільним особам (п. 76 Рішення № 26944/13). Як бачимо, ці дві категорії осіб отримали травми у кардинально різних ситуаціях. Дійсно, адже військовий, який виконує бойове завдання, проходить військову службу, виконує обов'язок, покладений на нього державою, наражається на більший ризик отримання травми та обставин такого отримання у порівнянні з цивільними особами. Відповідно, і становище таких осіб є відмінним.

Отже, якщо дискримінаційне положення є об'єктивним та обґрунтованим – воно є таким, що не прирівнюється до дискримінаційного.

У нашому випадку, чи є становище осіб, які працюють за трудовим договором, і осіб, які працюють за гіг-контрактом – відмінним? На нашу думку, форма оформлення трудових відносин, сфера діяльності таких працівників та відмінність роботодавців, з якими оформляються трудові відносини є не достатньою та вагомою підставою, аби ставити цих осіб у нерівне становище.

Також є не зрозумілим чи враховуватиметься попередня сплата страхових внесків при визначенні суми заробітної плати, яка підлягатиме виплаті у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, якщо працівник чи гіг-спеціаліст уклав новий гіг-контракт з резидентом Дія Сіті. А також чи враховуватиметься така сплата страхових внесків за період дії гіг-контракту як страховий стаж (у розумінні визначення та порядку обчислення страхового стажу за ст. 21 Закону 1105-XIV), якщо такий працівник чи гіг-спеціаліст працюватиме не в резидента Дія Сіті на основі трудового договору. На нашу думку, в даному випадку порушений принцип

юридичної визначеності. Оскільки, аналізуючи наведені статті законів, важко встановити зміст положення, що суперечить даному принципу.

Законодавець встановив певні ліміти суми допомоги, яка виплачується по тимчасовій непрацездатності. Наприклад, ч. 3 ст. 24 Закону № 1105-XIV передбачає, що сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною або хворим членом сім'ї) в розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески до Фонду соціального страхування. А відповідно до абз. 2 ч. 3 ст. 24 Закону № 1105-XIV, сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною або хворим членом сім'ї) в розрахунку на місяць, що виплачується працівникам та гіг-спеціалістам резидентів Дія Сіті, не має перевищувати розміру заробітної плати (доходу) таких осіб, з якого фактично сплачувалися страхові внески до Фонду соціального страхування.

Законодавець визначив і коло підстав, коли застрахована особа не має права отримувати допомогу у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. До таких підстав законодавець відносить наступне:

- одержання застрахованою особою травм або її захворювання при вчиненні нею кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 23 Закону № 1105-XIV);
- навмисне заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи чи інших обов'язків або симуляції хвороби (п. 2 ч. 1 ст. 23 Закону № 1105-XIV);
- за час перебування під арештом і за час проведення судово-медичної експертизи (п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону № 1105-XIV);
- за час примусового лікування, призначеного за постановою суду (п. 4 ч. 1 ст. 23 Закону № 1105-XIV);
- у разі тимчасової непрацездатності у зв'язку із захворюванням або травмою, що сталися внаслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або дій, пов'язаних з таким сп'янінням (п. 5 ч. 1 ст. 23 Закону № 1105-XIV);

- за період перебування застрахованої особи у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням (п. 6 ч. 1 ст. 23 Закону № 1105-XIV).

Також застрахована особа втрачає право на таку допомогу у разі порушення режиму, встановлений для такої особи лікарем, в період отримання допомоги по тимчасовій непрацездатності, або не з'явилась без поважних причин у призначений строк на медичний огляд, у тому числі на ЛКК чи МСЕК, з дня допущення порушення на строк, що встановлюється рішенням органу, який призначає допомогу по тимчасовій непрацездатності (ч. 2 ст. 23 Закону № 1105-XIV). Тобто законодавець позбавляє застраховану особу права на допомогу, у разі здійснення останньою протиправних дій чи недобросовісної поведінки.

Ще одним із викликів, з яким зіткнулась наша держава стало широкомасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України. 24 лютого 2022 року було прийнято Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» [58], яким було введено воєнний стан на території України. Відповідно, законодавець зіткнувся з проблемами, які зачепили усі сфери суспільного життя, які виникли у результаті широкомасштабного вторгнення.

Одним із шляхів вирішення проблем регулювання трудових відносин законодавцем став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» прийнятий 15 березня 2022 року (далі – Закон № 2136-IX) [59]. Відповідно до ст. 1 Закону № 2136-IX, основне завдання останнього врегулювати трудові відносини під час дії воєнного стану в Україні. Оскільки, наша кваліфікаційна робота присвячена суспільним відносинам соціального страхування, цікавим для аналізу є ст. 13 Закону № 2136-IX. Абзац 1 ч. 1 ст. 13 Закону № 2136-IX передбачає призупинення дії трудового договору, під яким розуміється тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором. Таке призупинення дії договору не має наслідком припинення трудових відносин (абз. 3 ч. 1 ст. 13 Закону № 2136-IX). А ч. 3 ст. 13

Закону № 2136-IX передбачає, що саме держава, що здійснює військову агресію проти України, відшкодовує заробітну плату, гарантійні та компенсаційні виплати працівникам на час призупинення дії трудового у повному обсязі.

Отже, трудові відносини, під час дії воєнного стану, продовжують існувати, а призупиняється лише дія трудового договору. Тобто, працівник фактично не працює, не отримує заробітну плату та інші компенсаційні, гарантійні виплати, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування не сплачується, але трудові відносини між працівником і роботодавцем зберігаються.

Така конструкція, на нашу думку, призводить до порушення принципу правової визначеності. Наприклад, виникає логічне питання – зараховується чи не зараховується страховий стаж під час дії призупинення трудових відносин? Виходячи із визначення поняття страхового стажу, наведеного нами вище, в даному випадку, страховий стаж не буде нараховуватись, оскільки страхові внески не сплачуються. Але, аналізуючи ч. 3 ст. 13 Закону № 2136-IX, усі виплати покладаються на державу-агресора. Тобто, якщо в майбутньому така держава-агресор відшкодує такі виплати (сплатить їх), і з таких виплат роботодавцем чи працівником буде сплачено страховий внесок – страховий стаж нараховуватиметься. І навіть на цьому етапі виникає суттєве питання – а що роботи, якщо така держава-агресор не виплатить заробітну та інші плати. В такому випадку, працівник залишиться не захищеним та без гарантій, які прямо передбачено законодавством України. Законодавець, прийнявши цю норму з таким змістом, прямо ставить працівника у незахищене становище, що прямо порушує принцип державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав (п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону № 1105-XIV).

Також ця норма орієнтована на майбутнє, що ставить працівника в невизначене становище. Оскільки для працівника важливий саме теперішній час та розуміння процедури нарахування страхового стажу. Адже саме сплата страхових внесків впливає на розмір виплати страхової допомоги. Законодавець у абз. 2 ч. 1 ст. 21 Закону № 1105-XIV передбачає певні періоди, які зараховуються до страхового стажу, хоча працівник фактично не працює та не отримує заробітну

плату. Пропонуємо скористатись готовою конструкцією для вирішення даної проблеми, шляхом включення періоду, який діє під час воєнного стану до такого, за який нараховується страховий стаж. З одного боку, орієнтованість на стягнення коштів з ворожої держави буде покладатись на державу, себто держава буде докладати усіх зусиль, аби стягнути такі кошти. А з іншого, дозволить вирішити проблему зарахування стажу працівнику. Але, варто зауважити, що така конструкція може створювати простір для зловживань між роботодавцем та працівником, коли останні будуть використовувати цю конструкцію у своїх корисливих цілях. Це матиме наслідком покладення на Фонд соціального страхування надмірних фінансових зобов'язань перед працівником, що в умовах війни та проблем з фінансовою складовою, може призвести до ще більших та глобальніших проблем.

Тому альтернативним вирішенням цієї проблеми може бути конструкція, яка передбачає зарахування страхового стажу частково під час дії призупинення трудових відносин.

Як бачимо, така норма Закону № 2136-IX відверто порушує принцип правової визначеності, оскільки зміст цієї норми не дає чітких відповідей на питання, які виникають у сфері соціального страхування. Пропонуємо внести зміни до цієї норми на предмет конкретизації та передбачення процедури нарахування страхового стажу під час дії воєнного стану.

Варто приділити увагу судовій практиці, адже саме остання дозволяє ідентифікувати основні проблеми правового регулювання соціального страхування на практиці.

Щодо видачі листків непрацездатності, то, наразі, тенденції в Україні такі, що ці листки видаються необґрунтовано та з порушенням законодавства. Про це свідчить судова практика [60; 61]. Зрозуміло, що суб'єктами, які видають зазначені листки непрацездатності, в першу чергу є людьми, які не завжди діють у відповідності до закону. Тут можлива і корупція (що, по суті, є загальною проблемою українського суспільства). Тому вважаємо за доцільне підвищення якості контролю з боку державних органів, які уповноваженні щодо здійснення

такого контролю, а також перенесення усіх процесуальних процедур у цифровий вимір, в результаті чого зменшиться вплив людського фактору.

Ще одною проблемою, яка існувала у сфері соціального страхання, було невирішене питання періоду зберігання листків непрацездатності. Постановою Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 13.10.2020 № 440/57/19 було поставлено крапку у цьому питанні [62]. Суд вказав на необхідність та достатність зберігання відповідних документів протягом 3 років.

А у постанові Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 26.11.2020 № 810/2017/16, суд встановив, що суть виявленого Фондом соціального страхування порушення полягала не у відсутності під час перевірки листків непрацездатності або їх копій, засвідчених страхувальником, а в тому, що страхувальник не підтвердив наявності підстав для призначення і виплати коштів Фонду, правомірності їх використання (п. 56 постанови) [63].

Отже, соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю – це окремий вид соціального страхування, який надається особі у разі непрацездатності внаслідок подій, які призвели до такої втрати і така непрацездатність є тимчасовою.

Для отримання допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю вирішальним є листок непрацездатності. Саме цей документ підтверджує настання страхового випадку. Під ним необхідно розуміти – медичний висновок або документ, який підтверджує тимчасову непрацездатність.

Для застрахованої особи важливе значення має страховий стаж, відповідно до якого і визначається розмір допомоги. Хоча для окремих категорій застрахованих осіб страховий стаж немає ніякого значення. На нашу думку, такий підхід є не виправданим та не об'єктивним і таким, що ставить у нерівне становище застрахованих осіб.

Також окремі норми законодавства соціального страхування є такими, що не відповідають принципу правової визначеності. На практиці, це призводить до виникнення проблем у реалізації цих норм. Вважаємо за доцільне внесення змін до норм законодавства соціального страхування на предмет їхньої конкретизації.

Доцільним є і покращення контролю за суб'єктами, які уповноважені видавати листки непрацездатності.

Зазначені проблемні питання великою мірою стосуються й інших видів соціального страхування, в тому числі страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

2.3 Соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності

Наступним та не менш важливим видом соціального страхування, зважаючи на сучасні умови та виклики (як от пандемія коронавірусної хвороби), є соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності. Як і для страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, для цього виду страхування керівним та основоположним нормативно-правовим актом є Закон № 1105-XIV.

Розмежовуючи поняття, законодавець вказав, що під *нешасним випадком* потрібно розуміти: «...обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть» (п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону № 1105-XIV). А під професійним захворюванням вважає: «...захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлюється виключно або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою» (п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону № 1105-XIV).

Ч. 1 ст. 35 Закону № 1105-XIV визначено, що страхуванню від нещасного випадку підлягають 3 категорії осіб:

- особи, які працюють на підставі трудового договору, трудового контракту, гіг-контракту, цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачені у законі (п. 1 ч. 1 ст. 35 Закону № 1105-XIV);

- учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах (п. 2 ч. 1 ст. 35 Закону № 1105-XIV);
- особи, які утримуються у виправних закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами (п. 3 ч. 1 ст. 35 Закону № 1105-XIV).

Досить цікава конструкція визначення застрахованої особи передбачена ч. 2 ст. 35 Закону № 1105-XIV, відповідно до якої народжена дитина з інвалідністю вважається застрахованою особою, якщо заподіяння шкоди зародку сталось внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності.

Водночас для членів особистого селянського господарства законодавець передбачив добровільне страхування від нещасного випадку (ч. 3 ст. 35 Закону № 1105-XIV).

Застрахованим особам від нещасного випадку виплачується Фондом соціального страхування страхові платежі (грошові суми), які мають на це право, у разі настання страхового випадку (ч. 1 ст. 36 Закону № 1105-XIV).

Факт нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання розслідується відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337 про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві (далі – Порядок затверджений Постановою № 337) (ч. 2 ст. 36 Закону № 1105-XIV) [64].

На відмінну від листка непрацездатності у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, для страхування від нещасного випадку або професійного захворювання основоположним документом є *акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння)* за

встановленими формами, на підставі якого можна отримати оплату витрат на медичну допомогу, страхових виплат та іншої допомоги (ч. 3 ст. 36 Закону № 1105-XIV). Для акту розслідування нещасного випадку встановленою формою є форма Н-1, що впливає з аналізу абз. 13, абз. 14, абз. 15 п. 33 Порядку затверджений Постановою № 337. Встановленою формою для акту розслідування професійного захворювання (отруєння) є форма П-4, в якій зазначаються основні умови, причини та обставини виникнення хронічного захворювання та інше, відповідно до п. 117 Порядку затверджений Постановою № 337.

Кабінетом Міністрів України визначається перелік обставин, за яких настає страховий випадок та перелік професійних захворювань (ч. 4 ст. 36 Закону № 1105-XIV). Наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 13.05.2020 № 394 про внесення змін до переліку професійних захворювань [65], було додана нова обставина до переліку професійних захворювань, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2000 № 1662 (далі – Постанова № 1662) [66], а саме – гостра респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2.

Частина 5 ст. 36 Закону № 1105-XIV надає Кабінету Міністрів України певну диспозитивність у визначенні страхового випадку, який не передбачений у переліку Постанови № 1662, щодо нещасного випадку та професійного захворювання (п. 1 ч. 5 ст. 36 та п. 2 ч. 5 ст. 36 Закону № 1105-XIV).

Також законодавець передбачив, що порушення правил охорони праці застрахованим, яке спричинило нещасний випадок або професійне захворювання, не звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим (ч. 6 ст. 36 Закону № 1105-XIV).

На нашу думку, ця норма є такою, що базується на принципі обов'язковості страхування особи. Адже, з однієї сторони є порушення правил охорони праці застрахованим, що призвело до нещасного випадку чи професійного захворювання, а з іншого, життя та здоров'я такої особи є найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України) та обов'язковості такого страхування. Погоджуємося з законодавцем, що обов'язок забезпечити виплату допомоги у зв'язку з цим видом

страхування переважає порушення правил безпеки застрахованою особою. Вважаємо, такий підхід є виправданим та обґрунтованим.

Але компромісом у даній ситуації є зменшення розміру допомоги, яка виплачується потерпілому, у разі встановлення порушення останнім нормативних актів про охорону праці. Така конструкція закріплена у абз. 3 ч. 2 ст. 42 Закону № 1105-XIV.

Законодавець поділяє *страхові виплати* на страхові виплати втраченого заробітку (п. 1 ч. 7 ст. 36 Закону № 1105-XIV), страхові виплати у випадках одноразової допомоги (п. 2 ч. 7 ст. 36 Закону № 1105-XIV), страхові виплати дитині, що народилась з інвалідністю (п. 3 ч. 7 ст. 36 Закону № 1105-XIV), страхові виплати на медичну та соціальну допомогу (п. 4 ч. 7 ст. 36 Закону № 1105-XIV).

Відповідно до ч. 8 ст. 36 Закону № 1105-XIV, не є страховою виплатою відшкодування моральної (немайнової) шкоди потерпілому від нещасного випадку та членам його сім'ї. Таке відшкодування здійснюється за правилами Цивільного кодексу України та Кодексу законів про працю незалежно від часу настання страхового випадку. Дана конструкція є відносно новою. На практиці, щодо цієї конструкції виникало багато питань, адже потерпілі від нещасного випадку звертались до суду про відшкодування моральної шкоди Фондом соціального страхування. У постанові від 21.08.2018 № 579/951/16ц Касаційного цивільного суду Верховного суду України сформовано правову позицію щодо вирішення даної проблеми (далі – Постанова № 579/951/16ц) [67]. У п. 92 Постанови № 579/951/16ц Суд вказав, що Фонд соціального страхування України відшкодування моральної шкоди не здійснює, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 10 Закону № 1105-XIV. Адже Фонд соціального страхування виплачує лише ті страхові виплати, які прямо передбачено законом. Відповідно до абз. 1 ст. 237¹ Кодексу законів про працю, відшкодування моральної шкоди працівнику здійснюється власником або уповноваженим ним органом [68]. Тобто, належним відповідачем у такому спорі є власник або уповноважений ним орган.

Щодо моральної шкоди, то Конституційний Суд України у рішенні від 27.01.2004 № 1-рп/2004 (Рішення № 1-рп/2004) зазначив, що моральна шкода

потерпілого від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання полягає у фізичному болю, фізичних та душевних стражданнях, яких він зазнає у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я та спричинює порушення таких особистих немайнових прав, як право на життя, право на охорону здоров'я (п. 4.1 Рішення № 1-рп/2004) [69].

Підставою для перерахунку сум щомісячних страхових виплат, витрат на медичну та соціальну допомогу є зміна *ступеня втрати професійної працездатності* та зміна складу сім'ї потерпілого (ч. 1 ст. 37 Закону № 1105-XIV).

Варто зазначити, що сума страхової виплати, визначена раніше, не може бути зменшена (абз. 5 ч. 2 ст. 37 Закону № 1105-XIV).

Порядком затверджений Постановою № 337 встановлено 3 річний строк давності для розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) на виробництві з дня їх настання (абз. 2 п. 9 Порядку затверджений Постановою № 337). Незалежно від строку настання, розслідуванню підлягають усі випадки хронічних професійних захворювань (п. 89 Порядку затверджений Постановою № 337).

МСЕК за участю Фонду соціального страхування встановлює та визначає ступінь втрати працездатності потерпілого у відсотках, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я (ч. 1 ст. 38 Закону № 1105-XIV). Такий огляд потерпілого та інші дії щодо встановлення ступеня втрати працездатності проводиться МСЕК за умови подання акта про нещасний випадок на виробництві, акта розслідування професійного захворювання за встановленими формами та іншими документами встановлені у ч. 2 ст. 38 Закону № 1105-XIV.

Законодавець передбачив можливість отримання щомісячних страхових виплат іншими особами, у разі смерті потерпілого. Такі особи повинні були перебувати на утриманні потерпілого, або мали право на одержання від нього від нього утримання на день його смерті, а також дитина померлого, яка народилась протягом 10 місяців після його смерті (ч. 1 ст. 41 Закону № 1105-XIV).

На відмінну від страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, сума щомісячної страхової виплати встановлюється на підставі ступеня втрати

професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я (ч. 1 ст. 42 Закону № 1105-XIV).

Відповідно до ч. 3 ст. 42 Закону № 1105-XIV, на Фонд соціального страхування покладений обов'язок фінансувати витрати на медичну та соціальну допомогу, а також придбання ліків, спеціальний медичний та постійний сторонній догляд, побутове обслуговування та інше.

Розгляд справи Фондом соціального страхування відбувається на підставі заяви потерпілого або заінтересованої особи за наявності усіх необхідних документів у десятиденний строк (ч. 1 ст. 44 Закону № 1105-XIV). Такими документами, як правило, є акт розслідування нещасного випадку, або акт розслідування професійного захворювання за встановленими формами, або висновок МСЕК про ступінь втрати професійної працездатності застрахованого чи копія свідоцтва про його смерть та документи про необхідність подання додаткових видів допомоги (п.1 п. 2 ч. 1 ст. 43 Закону № 1105-XIV).

До підстав відмови Фондом соціального страхування у наданні страхових виплат і соціальних послуг застрахованому, законодавець відносить: 1) навмисні дії, а також бездіяльність потерпілого, спрямовані на створення умов для настання страхового випадку (п. 1 ч. 1 ст. 45 Закону № 1105-XIV); 2) подання неправдивих відомостей про страховий випадок роботодавцем, іншими органами, що беруть участь у встановленні страхового випадку, або потерпілим Фонду соціального страхування (п. 2 ч. 1 ст. 45 Закону № 1105-XIV); 3) вчинення застрахованим умисного кримінального правопорушення, що призвів до настання страхового випадку (п. 3 ч. 1 ст. 45 Закону № 1105-XIV). А також, якщо нещасний випадок не пов'язаний із виробництвом, відповідно до законодавства, це є підставою у відмові Фондом соціального страхування застрахованій особі у виплаті і наданні соціальних послуг (ч. 2 ст. 45 Закону № 1105-XIV).

Така виплата Фондом соціального страхування може бути припинена у випадках передбачених ст. 46 Закону № 1105-XIV.

Однією з найважливіших функцій Фонду соціального страхування, на нашу думку, є *функція профілактики нещасних випадків на виробництві та професійних*

захворювань. Саме завдяки профілактиці можна досягти зменшення випадків настання нещасних випадків та професійних захворювань. Відповідно, Фонд соціального страхування здійснює заходи, спрямовані на запобігання нещасним випадкам, усунення загрози здоров'ю працівників, викликані умовами праці (ч. 1 ст. 50 Закону № 1105-XIV) шляхом: 1) вивчення стану умов, безпеки, охорони праці та профілактичної роботи (п. 1 ч. 1 ст. 50 Закону № 1105-XIV); 2) участі у здійсненні наукових досліджень у сфері охорони та медицини праці (абз. 3 п. 2 ч. 1 ст. 50 Закону № 1105-XIV); 3) перевірки стану профілактичної роботи та охорони праці на підприємствах (п. 3 ч. 1 ст. 50 Закону № 1105-XIV); 4) участі у розробленні законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці (п. 5 ч. 1 ст. 50 Закону № 1105-XIV) та інші заходи, які передбачені ст. 50 Закону № 1105-XIV.

Щодо зменшення настання нещасних випадків та професійних захворювань, то К. М. Андрющенко, посилаючись на професора Шкаттула В., зазначає, що: «...варто було б ввести обов'язок роботодавця видавати працівникові письмову інформацію про стан його робочого місця як мінімум за десятьма показниками: рівнем забрудненості повітря, запиленості, радіації, шуму, освітлення і т. д., а також видавати працівникові під розписку індивідуальну інструкцію і правила з охорони праці» [70, с. 232]. Ми погоджуємося із зазначеною думкою та вважаємо за доцільне запровадити механізм обов'язкового інформування роботодавцем працівника на регулярній основі про стан довкілля, в якому такий працівник працює. Це, по-перше, сприятиме підвищенню рівня уваги з боку роботодавця до безпечних умов праці, що знизить ризики, які є результатом настання нещасних випадків чи професійного захворювання. По-друге, це надасть працівнику право вимагати у роботодавця інформацію щодо стану довкілля, у якому він працює, а також кореспондуючий обов'язок роботодавця, щодо здійснення такого збору інформації, адже у разі не виконання цього – на роботодавця можуть бути накладені санкції. Загалом, така конструкція узгоджується та відповідає Конституції України, а саме статті 50, яка передбачає, що: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди».

Наступною суттєвою проблемою у сфері відносин соціального страхування є невирішений статус *обов'язкового медичного страхування*. Як уже раніше ми зазначали у нашій роботі, медичне страхування законодавством передбачене, але шляхи реалізації такого страхування – відсутні. Вважаємо, це є суттєвим недоліком законодавства у сфері соціального забезпечення. На доцільності запровадження обов'язкового медичного страхування наголошує Стеценко В. Ю., яка зазначає, що такий вид страхування є ефективним та вигідним у порівнянні з іншими засобами фінансування витрат та наявністю високого рівня ризику, що становить небезпеку для більшості громадян [71, с. 57].

А науковець Мних М. В. на підставі свого дослідження дійшов до висновку, що: «...альтернативи медичному страхуванню немає. Медичне страхування – це єдиний шлях виходу охорони здоров'я України з глибокої економічної й соціальної кризи» [72, с. 27].

Кузьменко С. Г. щодо доцільності запровадження обов'язкового державного медичного страхування зазначає: «Адже за рівнем розвитку охорони здоров'я можна судити про стан цивілізованості тієї чи іншої країни. Адже здоров'я громадян є найвищим благом для суспільства, яке необхідно постійно підтримувати, охороняти та примножувати» [73, с. 48]. Погоджуємося з даною позицією науковця та вважаємо, що такий вид соціального страхування є ідентифікатором рівня розвиненості країни. Саме за допомогою наявності в країні обов'язкового медичного страхування можна судити ставлення конкретної країни щодо людини як об'єкта найвищої цінності.

З огляду на світову пандемію, запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування є як ніколи актуальним та доречним. Запровадження обов'язкового медичного страхування повинно відбуватись з урахуванням найкращого світового досвіду.

Отже, соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності це окремий вид страхування, під яким необхідно розуміти випадок, який стався з працівником під

час виконання трудових обов'язків, внаслідок якого було нанесено шкоду життю та здоров'ю останнього та навіть смерть.

Документи, які підтверджують настання такого випадку є акт розслідування нещасного випадку (форма Н-1) або акт розслідування професійного захворювання (отруєння) (форма П-4), на підставі яких можна отримати оплату витрат на медичну допомогу, страхових виплат.

Під правовим регулюванням соціального страхування необхідно розуміти здійснення державою правового впливу на відносини, що виникають у сфері соціального страхування з метою упорядкування таких відносин за допомогою юридичних форм, методів, засобів та способів. Таке регулювання здійснюється через механізм правового регулювання.

Система джерел права соціального страхування складається з Конституції України, міжнародно-правових актів, законів, підзаконних нормативно-правових актів та актів місцевого самоврядування.

Правове регулювання соціального страхування будується на принципах соціального страхування, під якими необхідно розуміти основні ідеї, постулати, відповідно до яких розвивається політика держави у сфері соціального страхування.

Варто зауважити, що законодавство соціального страхування є недосконалим, адже багато норм є такими, що не відповідають принципу правової визначеності. Більше того, законодавством не передбачено як враховуватиметься страховий стаж під час дії воєнного стану. Тому, однією із пропозицій, запропонована нами, є внесення змін до законодавства на предмет конкретизації норм соціального страхування.

Окремими видами соціального страхування є страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та страхування від нещасного випадку пов'язаного на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату

працездатності. Відповідно, для кожного виду страхування є свої первинні документи, на основі яких здійснюються страхові виплати, а також диференціюється розмір такої допомоги.

З запровадженням нової форми укладення трудових відносин, а саме гіг-контракт, та окремої категорії працівників – гіг-спеціалісти, законодавець наділив останніх привілеями, які є дискримінаційними стосовно осіб, які працюють за трудовим та цивільно-правовим договорами. На нашу думку, надання таких привілеїв є необґрунтованим та необ'єктивним.

Також наголошуємо на необхідності запровадження обов'язкового медичного страхування з огляду на сучасний стан пандемії.

РОЗДІЛ 3 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

3.1 Суб'єкти нагляду та контролю у сфері соціального страхування

Не менш важливим для сфери соціального страхування є нагляд та контроль за виконанням і дотриманням соціального законодавства суб'єктами соціального страхування. Саме завдяки функціям контролю та нагляду можна забезпечити ефективність виконання норм законодавства соціального страхування, виявляти проблеми та перешкоди у такій реалізації. У науковій літературі зазначають, що: «Контроль – невід'ємний складник управлінської діяльності, чинник підвищення її ефективності й подальшого вдосконалення» [74, с. 188]. Пропонуємо розглянути поняття «нагляд» та «контроль» для кращого розуміння цих понять та їх розмежування.

Відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови», під терміном «контроль» розуміється: 1) перевірка відповідності контрольованого об'єкта встановленим вимогам; 2) перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось; 3) установа чи організація, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його [75, с. 569]. Під поняттям «нагляд», відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови», необхідно розуміти: 1) дія за значенням «наглядати», тобто пильнувати, слідкувати за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку; 2) група осіб чи органи влади, що наглядають за ким-, чим-небудь (наприклад, державний нагляд передбачає діяльність спеціальних органів державного управління з систематичного контролю за дотриманням встановлених державних правил підприємствами, установами, організаціями, службовими особами та окремими громадянами) [75, с. 707].

Вітвіцький С. С. поняття «нагляд» розуміє як «спостереження», а термін «контроль» як «спостереження з метою перевірки», додаючи, що ці терміни

потрібно розрізняти на підставі різних відтінків цих значень та особливостей їх функціонування у сучасній юриспруденції [76, с. 96].

Сташків Б. І. зазначає, що в науковій літературі та нормативних актах розмежувань понять «нагляд» та «контроль» не здійснюється, вказуючи, що: «...вони розглядаються як синоніми або підкреслюється, що нагляд не передбачає втручання в оперативну діяльність органу, що перевіряється (вимагається усунення виявлених порушень без скасування певних правових актів), а контроль, навпаки, передбачає можливість втручання в діяльність підконтрольного органу...» [77, с. 429].

Як бачимо, науковці розмежовують поняття «нагляд» та «контроль» на підставі меж втручання у діяльність певного об'єкта.

Натомість законодавець зазначає, що метою контролю є забезпечення виконання Фондом соціального страхування його статутних завдань і цільового використання коштів цього Фонду (ч. 1 ст. 53 Закону № 1105-XIV). А метою нагляду є контроль за додержанням страхувальниками та Фондом соціального страхування законодавства про соціальне страхування (ч. 5 ст. 54 Закону № 1105-XIV). На перший погляд не зрозуміло, чим ці два поняття відрізняються. Очевидним є те, що законодавець не приділив уваги диференціації цих понять, аби в подальшому використовувати останні за їхнім тлумаченням та функціями. Тому пропонуємо розглянути суб'єктів нагляду та контролю за дотриманням законодавства соціального страхування.

Щодо нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, відповідно до Закону № 16/98-ВР, таку функцію виконує Наглядова рада (ст. 16 Закону № 16/98-ВР). Вона здійснює контроль за виконанням статутних завдань та цільовим використанням коштів відповідним фондом.

Ст. 17 Закону № 16/98-ВР передбачає здійснення державного нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування центральним органом виконавчої влади уповноважений Кабінетом Міністрів України (далі - центральний орган виконавчої влади) та іншими органами, визначені законом. Під центральним

органом потрібно розуміти два органи – Міністерство соціальної політики України [78] та Державну службу України з питань праці [79].

Відповідно до абз. 1 ст. 18 Закону № 16/98-ВР, центральний орган виконавчої влади здійснює контроль за дотриманням страхувальниками та страховиками законів України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, інших нормативно-правових актів. Натомість страхувальники та страховики зобов'язані надавати посадовим особам центрального органу виконавчої влади усі документи та довідки, необхідні для здійснення ними функцій контролю (абз. 2 ст. 18 Закону № 16/98-ВР).

Центральний орган виконавчої влади уповноважений вказувати на допущені порушення страхового законодавства страховиком та встановлювати терміни для їх усунення. Якщо протягом встановленого терміну страховик або страхувальник не усуне порушення, то центральний орган виконавчої влади незаконне рішення скасовує з наступним відшкодуванням збитків за рахунок страховика або страхувальника. Таке рішення центрального органу виконавчої влади може бути оскаржене в суді страховиком або страхувальником у двотижневий термін (абз. 1 ст. 19 Закону № 16/98-ВР).

Безпосередній контроль за діяльністю Фонду соціального страхування України здійснює Громадська рада Фонду (ч. 2 ст. 53 Закону № 1105-XIV), яка має на меті забезпечення виконання цим фондом його статутних завдань і цільового використання коштів (ч. 1 ст. 53 Закону № 1105-XIV). Громадська рада Фонду здійснює свої повноваження на підставі Порядку утворення та діяльності Громадської ради Фонду соціального страхування затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 555 (далі – Порядок затверджений Постановою № 555) [80]. Відповідно до п. 3 Порядку затвердженого Постановою № 555, Громадська рада Фонду: 1) розглядає щорічний звіт виконавчої дирекції Фонду про її роботу, виконання статутних завдань, використання страхових коштів після схвалення його правлінням Фонду; 2) інформує в обов'язковому порядку громадськість про свою діяльність, прийняті рішення та їх виконання на офіційному веб-сайті Фонду та в інший прийнятний спосіб; 3) збирає, узагальнює

та подає Фонду пропозиції інститутів громадянського суспільства щодо удосконалення роботи Фонду, виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів; 4) організовує публічні заходи для обговорення актуальних питань у сфері соціального страхування. До прав Громадської ради Фонду, відповідно до п. 4 Порядку затвердженого Постановою № 555, належить: 1) право отримувати в установленому порядку від Фонду інформацію, необхідну для забезпечення її діяльності; 2) право отримувати від Фонду проекти постанов правління Фонду з питань, що стосуються матеріального забезпечення, страхових виплат і соціальних послуг; 3) право подавати Фонду пропозиції до проектів постанов правління Фонду; 4) право рекомендувати правлінню Фонду перелік питань для включення їх до проекту плану роботи правління Фонду; 5) право запрошувати на засідання та інші заходи голову та членів правління Фонду, директора виконавчої дирекції Фонду або його заступників. Рішення Громадської ради Фонду мають рекомендаційний характер і є обов'язковими для розгляду Фондом, відповідно до п. 14 Порядку затвердженого Постановою № 555.

Державний нагляд у сфері соціального страхування здійснює уповноважений Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади (ч. 1 ст. 54 Закону № 1105-XIV). Метою нагляду є контроль за додержанням страхувальниками та Фондом законодавства про соціальне страхування (ч. 5 ст. 54 Закону № 1105-XIV). Як ми уже зазначали раніше, такими органами, що здійснюють нагляд є Міністерство соціальної політики та Державна служба України з питань праці.

До повноважень Міністерства соціальної політики, відповідно до ч. 2 ст. 54 Закону № 1105-XIV, належать: 1) здійснення державного нагляду у сфері соціального страхування від нещасного випадку та у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності у частині забезпечення відповідності законодавству рішень правління Фонду; 2) спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, подання на затвердження Кабінету Міністрів України проект бюджету Фонду на бездефіцитній основі, у тому числі у разі схвалення правлінням Фонду незбалансованого проекту бюджету

Фонду; 3) у разі невиконання директором виконавчої дирекції Фонду завдань і функцій, визначених цим Законом, порушень законодавства, вносити пропозиції органу, який його призначив, щодо його звільнення.

До повноважень Державної служби України з питань праці, відповідно до ч. 3 ст. 54 Закону № 1105-XIV, належать: 1) опрацювання за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Фонду, всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців і професійних спілок проектів загальнодержавної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і контролює її виконання, бере участь у розробленні та виконанні інших державних і галузевих програм; 2) проведення розслідування та ведення обліку аварій і нещасних випадків, які підлягають спеціальному розслідуванню, аналізує їх причини, готує пропозиції щодо запобігання таким аваріям і випадкам; 3) проведення технічного розслідування обставин та причин виникнення аварій, пов'язаних з використанням газу в побуті; 4) здійснення контролю за своєчасністю та об'єктивністю розслідування нещасних випадків на виробництві, їх документальним оформленням та обліком, виконанням заходів з усунення причин нещасних випадків; 5) участь у розслідуванні обставин і причин аварій, розкрадання та втрат вибухових матеріалів, приймає за матеріалами зазначеного розслідування у межах своєї компетенції відповідні рішення, спільно з представниками інших органів виконавчої влади бере участь у комісіях з розслідування нещасних випадків на виробництві.

Також Державна служба України з питань праці, відповідно до ч. 4 ст. 54 Закону № 1105-XIV, безперешкодно здійснює перевірки в адміністративних приміщеннях робочих органів виконавчої дирекції Фонду з питань призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення та має право з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб ознайомлюватися під час проведення перевірок з інформацією, документами і матеріалами та одержувати від Фонду соціального страхування України необхідні для виконання своїх повноважень копії або витяги з документів.

У ч. 6 ст. 54 Закону № 1105-XIV передбачена аналогічна конструкція, яка передбачена в абз. 1 ст. 19 Закону № 16/98-ВР. Тобто, органи нагляду (Міністерство соціальної політики України та Державна служба України з питань праці) мають право скасовувати незаконні рішення Фонду соціального страхування України, у разі не усунення, вказаних раніше останнім, порушень у встановлений строк.

Також органи державного нагляду мають право: 1) вимагати скликання позачергового засідання правління Фонду соціального страхування України і, у разі не виконання цієї вимоги, останні можуть самостійно скликати та провести ці збори (абз. 1 ч. 7 ст. 54 Закону № 1105-XIV); 2) позбавляти членів правління Фонду соціального страхування України повноважень, у разі невиконання останніми їхніх обов'язків (абз. 2 ч. 7 ст. 54 Закону № 1105-XIV); 3) ініціювати проведення аудиторської перевірки діяльності Фонду соціального страхування та органів його правління (абз. 3 ч. 7 ст. 54 Закону № 1105-XIV).

Як бачимо, законодавець для органів, які здійснюють нагляд за дотриманням законодавства у сфері соціального законодавства, надав ширші повноваження, які включають можливість втручання у здійснення діяльності Фондом соціального страхування України. А саме органи нагляду можуть скасовувати рішення Фонду соціального страхування України та здійснювати інші дії, які ми зазначали раніше.

Натомість, законодавець наділив орган контролю (Громадська рада Фонду) вузкими повноваженнями, надавши останньому право збирати та аналізувати інформацію, видавати рекомендації, які носять лише рекомендаційний характер для Фонду соціального страхування України.

Межі втручання органів нагляду та органів контролю є такими, що не відповідають визначенню поняття «нагляд» та «контроль» науковцями. Це пояснюється тим, що законодавець не розмежовує ці поняття, не дає визначення цих понять. Як результат, орган контролю, на практиці, здійснює функції нагляду, натомість орган нагляду здійснює функції контролю. Очевидно, що такі норми були написані із порушенням правил юридичної техніки.

Тому пропонуємо здійснити розмежування цих понять законодавцем та внести зміни до ст. 53 і ст. 54 Закону № 1105-XIV, замінивши поняття «нагляд» на

«контроль» для центральних органів виконавчої влади, і, відповідно, поняття «контроль» замінити на поняття «нагляд» для Громадської ради Фонду.

Отже, суб'єктами нагляду та контролю за дотриманням законодавства у сфері соціального страхування є Наглядова рада та центральні органи виконавчої влади, до яких входить Міністерство соціальної політики України та Державна служба України з питань праці. Безпосередньо контроль за діяльністю Фонду соціального страхування України здійснює Громадська рада Фонду.

Варто зазначити, що для ефективного контролю та нагляду, повинна бути передбачена відповідальність за порушення законодавства у сфері соціального страхування.

3.2 Відповідальність страхувальників, застрахованих та надавачів соціальних послуг за порушення законодавства у сфері соціального страхування

Не менш важливим аспектом у сфері правового регулювання є відповідальність за порушення законодавства про соціальне страхування. Основними суб'єктами, які несуть відповідальність, відповідно ст. 28 і ст. 29 Закону № 16/98-ВР, є страхувальники, страховики та особи, які надають соціальні послуги. Доцільно визначити коло суб'єктів соціального страхування.

Відповідно до ст. 6 Закону № 16/98-ВР, до суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування відносять застрахованих громадян та членів їх сімей (в окремих випадках), страхувальників і страховиків. Страхувальниками є роботодавці та застраховані особи. Страховиками є страхові фонди з: 1) пенсійного страхування; 2) страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, медичного страхування; 3) страхування на випадок безробіття.

Новим суб'єктом відповідальності за порушення законодавства у сфері соціального страхування є надавачі соціальних послуг. Відповідно до п. 6 ст. 1

Закону України «Про соціальні послуги» (далі – Закону № 2671-VIII), надавачами соціальних послуг є юридичні, фізичні особи та фізичні особи –підприємці, які включені до розділу «Надавачі соціальних послуг» Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг [81]. Надавачі соціальних послуг можуть належати до державних, комунальних або недержавних секторів (абз. 2 ч.1 ст. 13 Закону № 2671-VIII). До надавачів державного та комунального сектору належать установи, заклади надання соціальних послуг та інші установи, заклади соціальної підтримки (обслуговування), у тому числі спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі (п. 1, п. 2 абз. 2 ч. 2 ст. 13 Закону № 2671-VIII). Надавачами соціальних послуг недержавного сектору є підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи - підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності (ч. 3 ст. 13 Закону № 2671-VIII).

Частина 1 ст. 28 Закону № 16/98-ВР передбачає настання відповідальності для роботодавця, у разі завдання шкоди, заподіяну застрахованим особам або страховикам внаслідок невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків із загальнообов'язкового державного соціального страхування. На роботодавця можливе покладення адміністративної та кримінальної відповідальності. Наприклад, ст. 165-1, 165-3, 165-4, 165-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення порушення (далі - КУпАП) передбачають накладення штрафу на посадових осіб підприємства, установи, організації, фізичну особу за порушення законодавства у сфері соціального страхування [82]. Аналізуючи ці статті, можна зробити висновок, що основним адміністративним покаранням за порушення законодавства у сфері соціального страхування є штраф.

Кримінальна відповідальність закріплена ст. 212-1 Кримінального кодексу України, яка передбачає настання відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [83].

Варто зауважити, що заклади охорони здоров'я, заклади професійної реабілітації і громадяни, які надають соціальні послуги, несуть цивільно-правову відповідальність за шкоду завдану внаслідок фальсифікації документів про обсяги чи якість надання послуг (ч. 2 ст. 28 Закону № 16/98-ВР).

За частиною 5 ст. 15 Закону № 1105-XIV роботодавець несе відповідальність за: 1) порушення порядку використання коштів Фонду, несвоєчасне або неповне їх повернення; 2) несвоєчасне подання або неподання відомостей; 3) подання недостовірних відомостей про використання коштів Фонду; 4) шкоду, заподіяну застрахованим особам або Фонду соціального страхування внаслідок невиконання або неналежного виконання обов'язків.

Частиною 6 ст. 15 Закону № 1105-XIV встановлено розмір штрафів, а саме: 1) штраф у розмірі 50 відсотків такої суми за порушення порядку використання страхових коштів, який роботодавець повинен відшкодувати Фонду соціального страхування в повному обсязі неправомірно витрачену суму страхових коштів та, або вартість наданих соціальних послуг; 2) штраф у розмірі 10 відсотків несвоєчасно повернутих або повернутих не в повному обсязі страхових коштів покладається на страхувальників та інших отримувачів коштів Фонду соціального страхування; 3) нараховується пеня в розмірі 0,1 відсотка зазначених сум коштів, розрахована за кожний день прострочення платежу одночасно на суми несвоєчасно повернутих або повернутих не в повному обсязі страхових коштів і штрафних санкцій.

Як ми уже зазначали раніше, листок непрацездатності повинен зберігатись роботодавцем щонайменше 3 роки та є підставою надання виплати Фондом соціального страхування. Роботодавець несе відповідальність, поміж іншим, за порушення порядку використання коштів Фонду соціального страхування, несвоєчасне або неповне їх повернення (ч. 5 ст. 15 Закону № 1105-XIV). Так у постанові Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 04.11.2021 № 804/5050/17 (далі – Постанова № 804/5050/17) [84], останній зазначив, що відсутність документів (листка непрацездатності) призводить до невизнання підтвердженими даних підприємства щодо сум витрат Фонду соціального

страхування та до відповідних наслідків, зокрема, у вигляді прийняття рішення про повернення коштів Фонду соціального страхування. Ба більше, у Постанові № 804/5050/17 Суд наголосив, що суть порушення полягала не у відсутності під час перевірки у позивача листків непрацездатності або їх копій, засвідчених страхувальником, а в тому, що останній не підтвердив наявності підстав для призначення і виплати коштів Фонду соціального страхування, правомірності їх використання.

Страховики (в особі Фонду соціального страхування України, Пенсійного фонду України та Фонду страхування на випадок безробіття) несуть відповідальність за шкоду, заподіяну застрахованим особам внаслідок несвоєчасного або неповного надання матеріального забезпечення та соціальних послуг, встановлених законодавством (ч. 1 ст. 29 Закону № 16/98-ВР).

Відповідно до ст. 30 Закону № 16/98-ВР, на застраховану особу покладаються наступні обов'язки: 1) сплачувати внески страховикам; 2) повідомляти страховиків про обставини, що спричиняють зміни розміру матеріального забезпечення із загальнообов'язкового державного соціального страхування та порядку його надання (зміни стану непрацездатності, в складі сім'ї, звільнення з роботи, працевлаштування, виїзд за межі держави тощо).

Відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону № 1105-XIV, застрахована особа несе відповідальність згідно із законом за незаконне одержання з її вини (підроблення, виправлення в документах, подання недостовірних відомостей) матеріального забезпечення та соціальних послуг за соціальним страхуванням.

Хоча у постанові Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 10.12.2019 № 812/54/16 (далі – Постанова № 812/54/16) [85], Суд зазначив, що відповідальність за невідповідність листків непрацездатності вимогам законодавства (порушення порядку їх видачі та заповнення) лежить на лікарях медичних установ, які їх видали. Також ця Постанова № 812/54/16 стосувалась питання виплати матеріального забезпечення страхувальникам, які знаходяться на неконтрольованій державною владою території. Суд дійшов до висновку, що Законом № 1105-XIV та Постановою Правління Фонду соціального страхування з

тимчасової втрати працездатності 22.12.2010 № 26 «Про затвердження Порядку фінансування страхувальників для надання застрахованим особам матеріального забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності» [86] не надано повноважень щодо неприйняття або повернення заяв-розрахунків страхувальників з підстав знаходження (реєстрації) страхувальників-роботодавців у населених пунктах Донецької та Луганської областей, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

Ще одним цікавим рішенням суду є рішення Луганського окружного адміністративного суду від 18.02.2021 № 360/5077/20 (далі – Рішення № 360/5077/20), яке стосується внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) [87]. У цьому Рішення № 360/5077/20, суд дійшов до висновку, що така підстава для припинення соціальних виплат, як відсутність особи за місцем її фактичного проживання чи перебування як внутрішньо переміщеної особи у Законі № 1105-XIV та у Законі України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [88] відсутня.

Щодо надавачів соціальних послуг, то ст. 29 Закону № 2671-VIII передбачає відповідальність осіб, винних у бездіяльності в організації надання соціальних послуг, порушенні вимог законодавства про соціальні послуги, які несуть відповідальність згідно із законом.

Отже, проаналізувавши законодавство України, можна дійти до висновку, що за порушення законодавства у сфері соціального страхування передбачено наступні види відповідальності: адміністративна, кримінальна та цивільно-правова. Основними суб'єктами відповідальності у сфері соціального страхування є застраховані особи (члени їх сімей в окремих випадках), страхувальники, страховики та надавачі соціальних послуг.

Важливою складовою правового регулювання соціального страхування є здійснення нагляду та контролю за дотриманням законодавства у сфері соціального страхування.

Варто зауважити, що законодавцем не визначено поняття «нагляд» та «контроль» та їхня відмінність. На противагу, науковці здійснюють розмежування цих понять на підставі меж втручання у діяльність певного органу щодо якого здійснюється нагляд та контроль.

Безпосередній контроль за діяльністю Фонду соціального страхування України здійснює Громадська рада Фонду. Нагляд за дотриманням законодавства у сфері соціального страхування здійснюють центральні органи виконавчої влади, до яких входить Міністерство соціальної політики України та Державна служба України з питань праці.

При порівнянні функцій та повноважень, які фактично виконують ці суб'єкти нагляду та контролю, ми дійшли до висновку, що вони (функції та повноваження) не відповідають цим поняттям, на підставі меж втручання у діяльність органів соціального страхування. Тому ми пропонуємо замінити поняття «нагляд» для центральних органів виконавчої влади на поняття «контроль», та навпаки, поняття «контроль» для Громадської ради Фонду замінити на поняття «нагляд».

Для ефективного здійснення контролю та нагляду за дотриманням законодавства у сфері соціального страхування необхідним елементом є передбачення відповідальності, у разі порушення такого законодавства.

Основними видами відповідальності є адміністративна, кримінальна та цивільно-правова відповідальність. Основними суб'єктами відповідальності є застраховані особи (члени їх сімей в окремих випадках), страхувальники, страховики та надавачі соціальних послуг.

ВИСНОВКИ

Соціальне страхування це система, яка передбачає захист населення шляхом надання матеріального забезпечення та виплати соціальних послуг у разі настання несприятливих випадків (страхових ризиків). У науковій літературі досить часто, при визначенні поняття соціальне страхування, увагу зосереджують на фінансовій складовій, зазначаючи, що це система розподілу коштів. Ми пропонуємо зосереджувати увагу на аксіологічному та антропологічному підходах при визначенні поняття соціальне страхування.

Право на соціальний захист (а саме право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості) передбачено ст. 46 Конституцією України, що узгоджується з міжнародною практикою захисту соціальних прав людини та громадянина. Україна взяла на себе зобов'язання за Європейською соціальною хартією (переглянутою), Конвенцією про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 та іншими міжнародними документами, згаданими у нашій роботі.

Розвиток та становлення системи соціального страхування має свій початок ще з античних часів і триває до сьогодні. Важливо відзначити залучення держави до участі регулювання відносин у сфері соціального забезпечення. Таке залучення відбувалось поступово, з розвитком та становленням системи соціального страхування. Станом на сьогодні, практично неможливо уявити функціонування системи без участі держави. На території України система соціального страхування активно почалась розвиватись у період радянської України, а з початком незалежності – відбулось створення бази законодавства, яка регулює соціальні відносини.

Відповідно до законодавства, в Україні передбачено п'ять видів соціального страхування. До них ми відносимо: пенсійне, медичне, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, страхування від безробіття.

Під правовим регулюванням соціального страхування розуміється здійснення державою правового впливу на відносини, що виникають у сфері соціального страхування з метою упорядкування таких відносин за допомогою юридичних форм, методів, засобів та способів. Таке регулювання здійснюється через механізм правового регулювання.

Система джерел права соціального страхування складається з Конституції України, міжнародно-правових актів, законів, підзаконних нормативно-правових актів та актів місцевого самоврядування.

Варто зауважити, що законодавство соціального страхування є недосконалим, адже багато норм є такими, що не відповідають принципу правової визначеності. Більше того, законодавством не передбачено як враховуватиметься страховий стаж під час дії воєнного стану. Тому необхідно внести відповідні зміни до законодавства на предмет конкретизації норм соціального страхування, а саме:

- конкретизувати норми Закону № 1105-XIV на предмет врахування чи не врахування попередньої сплати страхових внесків при визначенні суми заробітної плати, яка підлягатиме виплаті у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, якщо працівник чи гіг-спеціаліст уклав новий гіг-контракт з резидентом Дія Сіті;
- конкретизувати норми Закону № 1105-XIV на предмет врахування чи не врахування сплати страхових внесків за період дії гіг-контракту як страховий стаж (у розумінні визначення та порядку обчислення страхового стажу за ст. 21 Закону 1105-XIV), якщо такий працівник чи гіг-спеціаліст працюватиме не в резидента Дія Сіті на основі трудового договору;
- конкретизувати норми Закону № 2136-IX на предмет зарахування чи не зарахування страхового стажу під час дії призупинення трудових відносин.

Щодо останньої пропозиції, пропонуємо два шляхи вирішення цієї проблеми. Або включати цей період, який діє під час воєнного стану до такого, за який

нараховується страховий стаж. Або зараховувати страховий стаж частково під час дії призупинення трудових відносин.

Із запровадженням нової форми укладення трудових відносин, а саме гіг-контракт, та окремої категорії працівників – гіг-спеціалісти, законодавець наділив останніх привілеями, які є дискримінаційними стосовно працівників за трудовим та виконавців за цивільно-правовим договорами. На нашу думку, надання таких привілеїв є необґрунтованим та необ'єктивним.

З огляду на сучасний стан пандемії, наголошуємо на необхідності запровадження обов'язкового медичного страхування.

Безпосередній контроль за діяльністю Фонду соціального страхування України здійснює Громадська рада Фонду. Нагляд за дотриманням законодавства у сфері соціального страхування здійснюють центральні органи виконавчої влади, до яких входить Міністерство соціальної політики України та Державна служба України з питань праці.

При порівнянні функцій та повноважень, які фактично виконують ці суб'єкти нагляду та контролю, ми дійшли до висновку, що вони (функції та повноваження) не відповідають цим поняттям, на підставі меж втручання у діяльність органів соціального страхування. Тому ми пропонуємо замінити поняття «нагляд» для центральних органів виконавчої влади на поняття «контроль», та навпаки, поняття «контроль» для Громадської ради Фонду замінити на поняття «нагляд».

Основними видами відповідальності є адміністративна, кримінальна та цивільно-правова відповідальність. Основними суб'єктами відповідальності є застраховані особи (члени їх сімей в окремих випадках), страхувальники, страховики та надавачі соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996 р. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.12.2021).

2. Москаленко О. В. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як гарантія конституційного права на соціальний захист. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 186-191.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_3_29 (дата звернення: 25.12.2021).

3. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.12.2021).

4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46-47. Ст. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення: 25.12.2021).

5. Надрага В. І. Соціальне страхування в системі соціального регулювання ризиків. *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2. С. 99-103.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2014_2_21 (дата звернення: 25.12.2021).

6. Москаленко О. В. Основні засади соціального страхування в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Право"*. 2011. Вип. 17. С. 126-131.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_pravo_2011_17_21 (дата звернення: 25.12.2021).

7. Вольська А. О. До проблеми соціального страхування в Україні. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2011. Вип. 4. С. 325-327.

URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2011_4_60 (дата звернення: 25.12.2021).

8. Кириленко О. П. Соціальне страхування як інститут сталого людського розвитку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2015. Вип. 11(2). С. 10-17.

URL:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2015_11\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2015_11(2)_4) (дата звернення: 25.12.2021).

9. Сидорчук А. А. Теоретичні аспекти державного соціального страхування. *Український соціум*. 2012. № 3. С. 105-120.

URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2012_3_11 (дата звернення: 25.12.2021).

10. Соціальне страхування : підруч. / за ред. О. П. Кириленко та В. С. Толуб'яка. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2016. 516 с.

URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14756/1/%D0%A2%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B1%D1%8F%D0%BA.pdf> (дата звернення: 25.12.2021).

11. Москаленко О. Функції загальнообов'язкового державного соціального страхування. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 139–147.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2013_1_16 (дата звернення: 25.12.2021).

12. Кириченко А. В. Розвиток соціального страхування в Україні : монографія. К. : ЦП “КОМПРИНТ”, 2017. 197 с.

URL:http://dglb.nubip.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/4222/1/KIRICHENKO_Strah_%20Mon.pdf (дата звернення: 25.12.2021).

13. Серватинська І.М. Фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування : дис. ... канд. екон. наук. Львів, 2016. 282 с.
URL:https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/dis_servatynska.pdf (дата звернення: 25.12.2021).

14. Юрчик Г. М. Генезис та еволюція соціальної політики. *Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання*. 2018. № 22. С. 730–738. URL:<http://global-national.in.ua/issue-22-2018/30-vipusk-22-kviten-2018->

r/3990-yurchik-g-m-genezis-ta-evolyutsiya-sotsialnojipolitiki (дата звернення: 25.12.2021).

15. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навчальний посібник / Б.І. Сташків. Чернігів : ПАТ "ПБК "Десна", 2016. 692 с. URL:<http://www.stashkiv.ho.ua/files/10.pdf> (дата звернення: 25.12.2021).

16. Жмурко О. Історичні етапи становлення та розвитку інституту загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. №1(12). С. 241–248.

URL:<http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/1-241-250.pdf> (дата звернення: 25.12.2021).

17. Леонтьєва Л. В. Соціальне страхування в Україні: теоретико-правові аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 5(2). С. 44-47.

URL:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_5\(2\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_5(2)_12) (дата звернення: 25.12.2021).

18. Нікітіна В. В. Соціальне страхування як соціальний інститут: його сутність, риси і роль у розвитку суспільства. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2009. Вип. 1(2). С. 316-324.

URL:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2009_1\(2\)_47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2009_1(2)_47) (дата звернення: 25.12.2021).

19. Діденко Ю. Ю. Види соціального страхування з позиції соціально-трудових відносин. *Социальная экономика*. 2013. № 2-3. С. 114-121.

URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2013_2-3_13 (дата звернення: 25.12.2021).

20. Григораши Г.В. Системи соціального страхування зарубіжних країн. Навч. пос./ Григораши Г.В., Григораши Т.Ф., Олійник В.Я., Субачов І.Т. К.: Центр учбової літератури, 2008. 144 с.

URL:<http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2191/1/C%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D1%81%D0%BE%D1%86.%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85.%20%D0%B7%D0%B0%D1%80.%20>

[%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD_Ch.pdf](#) (дата звернення: 25.12.2021).

21. Козоріз Г. Г. Зарубіжний досвід формування ефективних інститутів соціального страхування. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 1 С. 176-185.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_1_24 (дата звернення: 25.12.2021).

22. Рівчаченко С. В. Тенденції розвитку державного соціального страхування в сучасних умовах (на прикладі німеччини). *Економіка та держава*. 2012. № 6. С. 65-67.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_6_20 (дата звернення: 25.12.2021).

23. Проект Закону про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування в Україні: Проект Закону України від 14.07.2016 № 4981.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59745 (дата звернення: 25.12.2021).

24. Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування: Проект Закону України від 18.07.2016 № 4981-1.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59811 (дата звернення: 25.12.2021).

25. Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні: Проект Закону України від 02.08.2016 № 4981-2.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59862 (дата звернення: 25.12.2021).

26. Коструба. А. Норми права і правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання. *Право України*. 2011. № 3. С. 202-207.

URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02544112/document> (дата звернення: 10.01.2022).

27. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П. М. Рабінович. Вид. 9-е, зі змін. Л. : Край, 2007. С. 192.

URL: https://lvivpravo.at.ua/ld/3/312_-2007-_-2.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

28. Тарахович Т. І. Правове регулювання та правовий вплив як юридичні категорії: співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 10-14. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/10.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

29. Боднарук М. І. Правове регулювання соціального страхування в Україні : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т. 2014. 472 с.

URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/540> (дата звернення: 10.01.2022).

30. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваїте, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf> (дата звернення: 10.01.2022).

31. Лепех Л. Л. Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання : дис. Київ, 2019. 234 с.

URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/3811/disertaciya-na-zdobuttya-naukovogo-stupenya-kandidata-yuridichnikh-nauk-lepekh-ll.pdf> (дата звернення: 10.01.2022).

32. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055-1061.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_173 (дата звернення: 10.01.2022).

33. Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74-79. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/74.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

34. Куракін О. М. Поняття і зміст нормативно-правового регулювання як юридичного явища. *Держава та регіони*. 2013. № 3 (41). С. 10-15. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2013/4.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

35. Погрібний І. М. Проблема співвідношення правового впливу та правового регулювання у теорії права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 34. С. 7-11.

URL:<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7772> (дата звернення: 10.01.2022).

36. Корж І. Ф. Проблеми правового впливу на суспільні відносини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 15-19.

URL:http://www.lsej.org.ua/5_2020/4.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

37. Стукаленко О. В. Нотатки до розуміння категорії «механізм правового регулювання». *Правова держава*. 2017. № 26. С. 20-25.

URL:<http://pd.onu.edu.ua/article/view/233386/232130> (дата звернення: 10.01.2022).

38. А. Андреев. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 125-128. URL:<https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.6.22> (дата звернення: 10.01.2022).

39. Красовська В. Г. Дія правових стимулів та обмежень в механізмі правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С. 55-60.

URL:<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24283/10-Krasovska.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.01.2022).

40. Сільченко С. О. Засади правотворчості у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. *Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична*. 2013. № 57. С. 255-262.

URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2013_57_34 (дата звернення: 10.01.2022).

41. Делія Ю. В. Ієрархія джерел права у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2. С. 16–23. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2019_2_4 (дата звернення: 10.01.2022).

42. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб.: К.: «Олан», 2004. 312 с.

43. С. О. Сільченко. Правове регулювання відносин соціального страхування: проблеми галузевої належності. *Актуальні питання інноваційного розвитку*. 2011.

№ 1. С. 85-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2011_1_13 (дата звернення: 10.01.2022).

44. Право соціального забезпечення: навч. посіб. / авт.: С. М. Прилипка, Г. С. Гончарова, В. В. Юровська, О. О. Конопельцева; за заг. ред. В. В. Жернакова. Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. 126 с. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4677/1/Pr_0023.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

45. Конвенція МОП № 2 про безробіття 1919 року: Міжнародний документ від 29.10.1919 № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/993_143 (дата звернення: 10.01.2022).

46. Про мінімальні норми соціального забезпечення: Конвенція МОП від 28.06.1952 р. № 102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text (дата звернення: 10.01.2022).

47. Європейська соціальна хартія (переглянута): Міжнародний документ від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 10.01.2022).

48. Європейський кодекс соціального забезпечення: Міжнародний документ від 16.04.1964 № ETS N 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329#Text (дата звернення: 10.01.2022).

49. Про затвердження Порядку оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, за рахунок коштів роботодавця: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2015 № 440.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2022).

50. Про затвердження Порядку організації експертизи тимчасової втрати працездатності: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.04.2008 № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0589-08#Text> (дата звернення: 10.01.2022).

51. Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 № 1266. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2022).

52. Деякі питання формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність та проведення їхньої перевірки: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.06.2021 № 1066.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-21#Text> (дата звернення: 10.01.2022).

53. Синчук С. М. Щодо проблеми децентралізованого правового регулювання відносин соціального забезпечення в Україні. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 52-61.

URL:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Unzap_2016_3_8.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

54. Соловйов О. В. Правові принципи соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. *Право та інновації*. 2020. № 3 (31). С. 83-89.

URL:<https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/18737/1/doc13.pdf> (дата звернення: 10.02.2022).

55. Порядок здійснення Фондом соціального страхування України перевірок обґрунтованості видачі та продовження листків непрацездатності: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.06.2021 № 1066.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0729-21#n4> (дата звернення: 10.02.2022).

56. Про стимулювання розвитку цифрової економіки України: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#n510> (дата звернення: 10.02.2022).

57. Case of Popović and others v. Serbia (Applications no. 26944/13) 30 June 2020. HUDOC / European Court of Human Rights.

URL:[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-203314%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-203314%22]})

(дата звернення: 10.02.2022).

58. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 року № 2102-IX.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2102-20> (дата звернення: 20.03.2022).

59. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2136-IX.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 20.03.2022).

60. Постанова Північного апеляційного господарського суду м. Києва від 05.12.2019 № 910/1591/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86105737> (дата звернення 10.02.2022).

61. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 10.11.2021 № 440/1951/21.

URL:[https://app.pravosud.com.ua/doc/view/?id=93727736&q=\[{%22operator%22:%22and%22,%22item_index%22:0,%22exact_match%22:false,%22query%22:%22440/1951/21%22}\]](https://app.pravosud.com.ua/doc/view/?id=93727736&q=[{%22operator%22:%22and%22,%22item_index%22:0,%22exact_match%22:false,%22query%22:%22440/1951/21%22}]) (дата звернення: 23.03.2022).

62. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 13.10.2020 № 440/57/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/92173040> (дата звернення: 10.02.2022).

63. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 26.11.2020 № 810/2017/16. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93149548> (дата звернення: 10.02.2022).

64. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#n12> (дата звернення: 10.02.2022).

65. Про внесення змін до переліку професійних захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.2020 № 394.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/394-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.02.2022).

66. Про затвердження переліку професійних захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.11.2000 № 1662.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1662-2000-%D0%BF#n9> (дата звернення: 10.02.2022).

67. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного суду України від 21.08.2018 № 579/951/16ц.

URL:[https://app.pravosud.com.ua/doc/view/?id=4891541&q=\[{%22operator%22:%22and%22,%22item_index%22:0,%22exact_match%22:false,%22query%22:%22579/951/16%D1%86%22}\]](https://app.pravosud.com.ua/doc/view/?id=4891541&q=[{%22operator%22:%22and%22,%22item_index%22:0,%22exact_match%22:false,%22query%22:%22579/951/16%D1%86%22}]) (дата звернення: 23.03.2022).

68. Кодекс законів про працю: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 1971. додаток до № 50. ст. 375. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.03.2022).

69. Рішення Конституційного Суду України від 27.01.2004 № 1-рп/2004. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-04#Text> (дата звернення: 23.03.2022).

70. Андрющенко К. М. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві в контексті євроінтеграції. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 229-235. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_4_31 (дата звернення: 23.03.2022).

71. Стеценко В. Ю. Обов'язкове медичне страхування як правова категорія: сутність і принципи. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 55-60. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_3_13 (дата звернення: 23.03.2022).

72. Мних М. В. Медичне страхування як механізм надання гарантій соціального захисту населення України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 1(1). С. 25-29. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2015_1%281%29_8 (дата звернення: 23.03.2022).

73. Кузьменко С. Г. Правове обґрунтування доцільності прийняття в Україні Закону "Про обов'язкове державне медичне страхування". *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2015. № 1. С. 46-52. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2015_1_10 (дата звернення: 23.03.2022).

74. Татарова Т. Поняття та зміст контролю в державному управлінні фінансами. *Фінансове право*. 2020. № 6. С. 188-194. URL:<http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/34.pdf> (дата звернення: 02.05.2022).

75. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с. URL:<https://archive.org/details/velykyislovnyk> (дата звернення: 02.05.2022).

76. Вітвіцький С. С. Співвідношення термінів «контроль» та «нагляд»: проблеми теорії, аналіз законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 12 (1). С. 93-96. URL:http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc12/part_1/28.pdf (дата звернення: 02.05.2022).

77. Право соціального забезпечення. Особлива частина : навчальний посібник / Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2018. 1092с. URL:<http://stashkiv.ho.ua/files/11.pdf> (дата звернення: 02.05.2022).

78. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.05.2022).

79. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF> (дата звернення: 02.05.2022).

80. Порядок утворення та діяльності Громадської ради Фонду соціального страхування: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 555. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2015-%D0%BF#n9> (дата звернення: 02.05.2022).

81. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2019, № 18, ст. 73. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 02.05.2022).

82. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до №51. ст. 1122. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 02.05.2022).

83. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25-26. ст. 131. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.05.2022).

84. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 04.11.2021 № 804/5050/17.

URL:https://verdictum.ligazakon.net/document/100823958?links_npa=T991105%20902143 (дата звернення: 02.05.2022).

85. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 10.12.2019 № 812/54/16. URL:<https://verdictum.ligazakon.net/document/86274953> (дата звернення: 02.05.2022).

86. Про затвердження Порядку фінансування страхувальників для надання застрахованим особам матеріального забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності: Постанова Правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 22.12.2010 № 26. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0111-11#Text> (дата звернення: 02.05.2022).

87. Рішення Луганського окружного адміністративного суду від 18.02.2021 № 360/5077/20. URL:<https://verdictum.ligazakon.net/document/94966464> (дата звернення: 02.05.2022).

88. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 1, ст.1. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 02.05.2022).